Turkish Studies **Comparative Religious Studies**

Volume 14 Issue 7, 2019, p. 683-712
DOI: 10.29228/TurkishStudies.39301
ISSN: 2667-5544
Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 15.10.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 25.12.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (03.12.2019)-Referee 2 (25.12.2019)- Referee 3 (24.12.2019)- Referee 4 (20.12.2019)

This article was checked by iThenticate.

KIYAMET, CENNET ve CEHENNEMDE GÖREVLİ MELEKLERDEN BAHSEDEN AYETLERİN MEAL, TEFSİRLERİNİN KURÂN MESAJI ve KURÂN YOLU TEFSİRLERİNDEN MUKAYESESİ*

*Mustafa KAYHAN***

ÖZ

İslam, insanlığın son dini, Kur'an ise nihâi kutsal kitabıdır. Kıyamette olacıklara ve orada örevli meleklerle bu kitapta değinilmiştir. Bu açıdan kıyamet, diriliş, hesap, terazi, mizan, cennet ve cehennemde vazifeli melekler Kur'an'da anlatılmıştır. Kur'an'ın gayb saydığı bu konular, bazı tefsirlerde çok farklı yorumlanmıştır.

Bu yüzyılda yazılan iki tefsirde çağın olumsuzluklarına temas edilmiştir. Müfessirler, Kur'an'da meleklerle ilgili ayetleri açıklamıştır. Onlar, ayetlere dünya görüşlerine göre mana vermişlerdir. Bazen bu açıklamalarda ciddi paradokslara düşmüşlerdir. Meleklerin yaratılması ve işlevlerine dair açıklamalar, Kur'an'ın ilgilendiği konular olmuştur.

Esed, asrın sorunlarını tanımış ve Kur'an Mesajı adıyla bir tefsir yazmış ve birikimini orada dile getirmiştir. O, hem gelişmeleri ve değişimleri hem de bozulmaları görmüştür. Tefsirinde asrının sorunların etkisinde kalmıştır. Müfessir, varlıkların yaratılmasıyla ilgili ayetlere özellikle zaman ayırmıştır. Burada Kur'an'ın yaratılışla ilgili ayetlerine yapılan tefsirler incelenmiştir. Böylece Kur'an'ın anlattığı yaratılış konularını, sistematik bir biçimde Esed'in tefsirinde izlenmesi sağlanmıştır. Böylece farklılık veya benzerlikler, gösterilmeye gayret edilmiştir.

Burada sadece kıyamet, cennet ve cehennemde görevli melekler araştırılmıştır. Bu ayetlerdeki bilgiler, Esed'in tefsirindeki açıklamalar

* Bu makale V. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu (V. INCSOS 2019)nda sunulan sözlü bildiri genişletilerek hazırlanmıştır.

** Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, E-posta: m61kayhan@hotmail.com.

bağlamında incelenmiştir. Zira o, ayetlere farklı mealler vermiş ve meleklerle farklı açıklamalar yapmıştır. Bu yönüyle Esed'in eseri, etüt edilmemiştir. Aynı ayetlerin mealleri ve yorumları, Kur'an Yolu tefsiri ile mukayese edilmiştir. Bazen Taberî tefsirine müracaat edilmiştir.

Kur'an'da meleklerin, kıyamet, cehennem ve cennette çok ilginç işler yapacakları anlatılmıştır. Kur'an'da meleklerle ilgili hakikatler, böylelikle anlaşılmaya çalışılmıştır. Kur'an Mesajı'nda ayetlere meal verilmesi ve meleklerin değişik bir perspektifle incelenmesi, önemsenmiştir. Burada farklı bir tevîl çeşidi uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an Yolu, Kur'an Mesajı, Melek, Kıyamet, Cennet, Cehennem

APOCALYPSE OF THE QUR'AN AND THE INTERPRETATION OF THE QUR'AN AND THE INTERPRETATION OF THE QUR'AN IN THE QUR'AN

ABSTRACT

Islam is the last religion of humanity and the Qur'an is the ultimate holy book. The apocalypse and the angels there are mentioned in this book. In this respect, apocalypse, resurrection, account, scales, trial balance, the angels in heaven and hell are described in the Qur'an. These issues, which the Qur'an considers unseen, have been interpreted very differently in some exegesis.

Two exegesis written in this century touched on the negativity of the age. The commentators explained the verses about the angels in the Qur'an. They implied verses according to their worldview. Sometimes these statements have fallen into serious paradoxes. The explanations of the creation and function of angels have been the subjects of the Qur'an.

Asad recognized the problems of the century and wrote a commentary called Quran Message and expressed his knowledge there. He has seen both developments and changes and deteriorations. The accountant has dedicated particular time to the verses related to the creation of beings. Here, the exegesis made to the verses of the Qur'an about creation are examined. In this way, it is ensured that the subjects of creation described by the Qur'an are followed systematically in Assad's commentary. Thus, differences or similarities have been tried to be shown.

Only angels in apocalypse, heaven and hell have been investigated here. The information in these verses has been examined in the context of the explanations in Assad's commentary. For he has given different verses to the verses and made different explanations to the angels. In this respect, Assad's work has not been studied. The meaning and interpretations of the same verses are compared with the exegesis of the Qur'an Road. Sometimes he applied to the Tabari exegesis.

In the Qur'an, angels are told that they will do very interesting things in apocalypse, hell and heaven. In this way, the truths about the

angels are tried to be understood in the Qur'an. The verses in the Qur'an Message and the examination of angels from a different perspective were considered important. A different kind of modification is applied here.

STRUCTURED ABSTRACT

Islam is the last religion of humanity before the apocalypse, and the Qur'an is the last holy book of this religion. In this book, what will happen from the moment of apocalypse and the angels assigned in those places are touched. In this respect, the Qur'an includes apocalypse, resurrection, account, scales, trial balance, angels in heaven and hell, and issues related to their duties. The Qur'an considers these issues from uninformed information. Some issues related to angels have been interpreted differently from tradition in one of two studies of the last century.

The commentators buried both developments and distortions in different areas. In this respect, they expressed the negativities arising from the distortions in their works. In this century, commentators were interested in angels. They gave meaning to the relevant verses in terms of their worldview and explained them. According to these paradigms, sometimes serious paradoxes have been taken into account. In particular, the declaration of the angels in the field of existence and their functions are considered to be one of the most important subjects of the Qur'an.

M. Asad lived in this age, witnessed complex problems of the century, wrote a commentary on the name of the message of the Qur'an and thus transferred his knowledge to future generations. As a witness of the time, he saw both developments and changes and deteriorations in different areas. It is thought that the problems produced by the century he lived in, especially in the works he wrote and especially his commentary, were more or less influenced. In this context, humanity has always been interested in issues related to creation. The commentator has his own views on some issues related to creation. Creation in general and the removal of certain assets in the field of existence while none exist are among the most important subjects of the Qur'an. Here, the explanations and commentaries made by the interpreter to the Qur'an's directions about creation are examined carefully. The meanings he gave to the verses and the explanatory notes he made to them were compiled and made ready for a comparison. Thus, the members of science, Assad's point of view of the creation of the Qur'an is helped to view the systematic way. These explanations are compared with the explanations in the Qur'an Road commentary. Thus, the differences or similarities are clearly known.

Because of the abundance of issues related to creation, this study focuses only on verses that speak of the apocalyptic, heaven and hell duties of angels. The information given in these verses is examined with Assad's explanations. Thus, efforts were made to reveal the Qur'anic truths about angels. In addition, Assad's verses related to the angels and the angels, sometimes a different point of view about the angels are examined. It is seen that Assad has not been studied much in terms of his verses about angels and his thoughts about angels. The same verses

and their interpretations have been compared to the Qur'an Road commentary to allow the reader to make a comparison.

This study focuses on the duties of angels, especially in the context of apocalyptic, heaven and hell duties. For it is explained in the Qur'an that the angels, who were employed when a world collapsed and a new one, were to perform very interesting works. In this endless universe, there are very intense and mysterious contacts about angels in the paradise of heaven and hell. Thus, a great contribution was made to a better understanding of the Qur'anic truths about angels. On the other hand, it is not overlooked that verses are mentioned in the Qur'an Message and the angels are explained from different perspectives. Because Assad, it is seen in the verses about angels adopted a style of tevil unusual. In this study, the data in the verses and the interpretations given to the verses in two new exegesis were compared and analyzed.

The verse that Israfil will steal the surah pipe is given the meaning of the powers defined as the angel. The verse, which informs the angels that they will work as an official and witness, is explained to the inner urges and conscience of every human being. In the Qur'an, however, these are referred to as two angels as in the verse. The word *û ruh eki* in the verse stating that the angels will stand on the doom is understood as the soul of all people in the Qur'an Message. However, it is stated as Gabriel in the Qur'an Road.

Nineteen angels in hell were interpreted as nineteen powers or forces. This is interpreted as the ability to consciously perceive and conceptual thinking that is constantly in human beings and never leaves it. The other commentary is described as nineteen angels in charge. The zebanis in charge of hell are interpreted as heavenly doom forces. On the Qur'an Road, it has a real meaning. Malik, the chief officer of hell, is explained in real terms as the angel who rules hell. The guard angels, who were in charge of the gates of Hell and questioned those sent there, were interpreted as ontological beings. The harsh and hard angels in hell are understood to be heavenly forces who are responsible for the doom. The word clumsy, which is a name of hell, has been understood as the seven metaphorical names given to hell.

The fact that the angels salute the believers is interpreted in its true sense. The fact that the angels came to the believers in heaven is explained in the sense of truth. Angels' praise of the patient believers is generally commented on in two works. It is not explained in detail in the Qur'an that the angels in heaven will welcome and honor the believers. However, it has been interpreted as being ontological on the Qur'an Road. In fact, the depictions of heaven and hell are considered as metaphors made by means of a test. It is also stated in this work that the demon was expelled from the angel. It was seen that Assad's adaptation to the concept of the evangelization was adapted to the verses about the angels in the apocalypse, heaven and hell.

Key Words: Qor'an Road, Qor'anic Message, Angel, Apocalypse, Heaven, Hell.

Giriş

Allah, özel bazı varlıkları yarattığını beyan etmiştir. Bu açıdan melekler¹ özel varlıklar olarak yaratılmıştır. Kur'an, meleklerin hususi yaratıklar olduğunu beyan etmiştir. Çünkü bu sayede insan, varlıkları sınıflamış, hakikati öğrenmiş ve hidayeti anlayabilmiştir. Kur'an ontolojisinde meleklerle yer verilmiştir. Melekle insan arasında hem mahiyet hem de boyut farkının olduğundan söz edilmiştir. İnsanların boyut değiştirerek meleklerin varlık alanına girmeleri engellenmiştir. Bundan sadece elçiler istisna edilmiştir. Zira insanla Allah arasındaki iletişim, ancak melekler yardımıyla sağlanmıştır.

Kur'an, Allah ile elçiler arasında aracılık yapan meleklerle oldukça fazla değinmiştir. Bu bağlamda melek sözcüğü on üç, melekeyn şeklinde iki ve çoğul olarak melâike şeklinde 68 yerde kullanılmıştır. (Abdülbâkî, 1945, 674-675).

Meleklerin insanları görüp görmemelerinde herhangi bir ontolojik engelleri olmamıştır. Zira onlar, istedikleri veya Allah görevlendirdiğinde zamanlarda insanlarla iletişime geçmişlerdir. Bu iletişim, Allah'ın seçtiği ve yeryüzünde dininin temsilcisi yaptığı elçiler (bkz. 4/166) dolayısıyla sürekli olarak ve iki şekilde gerçekleştirilmiştir. İlki, meleklerin gerçek varlıklarından sıyrılarak insan suretine geçmeleriyle olmuştur. İkincisi, boyutları ve mahiyetleri aynı kalan meleklerin, ontolojik varlıklarıyla kendilerini elçilere göstermeleriyle tahakkuk etmiştir. Örneğin Lut toplumunu helak etmek için Hz. İbrahim'e gelen görevliler (bkz. 11/69-70), Hz. Meryem'e gelen elçiler (bkz. 19/17-19), bir görüşe göre Hz. Musa'nın annesine bilgi verenler (bkz. 20/38-40; 28/7-13) ve Hz. Davud'un mihrabına girmek için duvara tırmananlar (bkz. 38/21-25), hep Allah'ın izni ve emriyle işlerini gerçekleştirmiştir. Çünkü onlar, iradeli varlıklar olarak halk edilmemiştir. Hira Dağı'ndan inerken Hz. Nebi, Cebrail'i kendi asli suretinde gördüğü (bkz. 53/5-7) beyan edilmiştir. (Özervarlı, 2004, XXIX/40).

İnsanların meleklerle ilişki kurması, mümkün değildir. Meleklerin mahiyetiyle ilgili bütün bilgilerin, ancak vahiy yoluyla bilinebileceği beyan edilmiştir. Eski Ahit'te meleklerden çok fazla bahsedilmemiştir. Yeni Ahit'te ise meleklerle daha çok yer verilmiş ve ayrıca onlara iman edilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. (Özbek, 1990, 316, 329). Böylelikle insan istese bile meleklerle ilişki kurması, ontolojik manada mümkün görülmemiştir.

Kur'an'da yer verilen melekler, burada sadece kıyamet, cehennem ve cennet bağlamındaki iş, görev ve yetkileri bağlamında ele alınmıştır. Kur'an, meleklerin sadece bu yönlerine ilave olarak başka yer ve zamanlarda sürekli veya zamanlı olarak yer aldıkları görevlerden de söz etmiştir. Kur'an'da oldukça geniş bir çerçevede işlenen melekler mevzusu, başka çalışmalarda etüt edilmiştir. (Bkz. Keskin, 2002, 107-125). Anlaşılması ve tam bir fikir edinilmesi için konu, değişik başlıklara ayrılmış ve böylece araştırılmıştır. (Kayhan & Aytekin, 2019, 286-311).

Kapsamlı bir varlık biliminin, bütün varlıkları içermesi gerektiği belirtilmiştir. Örneğin duyularla kavranan varlıklar dâhil edildiği halde onunla kavranamayanları dışarda bırakması uygun bulunmamıştır. Bu bağlamda Kur'an'ın varlık ontolojisinin, bütüncül olduğu düşünülmüştür. Bu ontoloji ve varlık felsefesinde metafizik varlıklara yer verilmiştir. Bu açıdan Kur'an'ın varlık anlayışı, müşahhas âlemdeki somut ve maddi varlıklar ile mücerret âlemdeki soyut ve manevi varlıkları da ihtiva etmiştir. Yine Kur'an'a dayalı varlık felsefesinde beşerî varlıklar yanında beşer üstü mevcudata da yer verilmiştir. Kur'an'ın varlık kuramı, asla indirgemeci bir özellikte değildir. Aksine bütüncül ve holistik bir yapıda olmuştur. (Yeşilyurt, 2018, 9). Oysa Kur'an dışındaki diğer

¹ Bu makale, Erzurum'da 8-9 Kasım tarihlerinde yapılan 2. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresinde sunulan "Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı Adlı Tefsirinde Yaratılış Konularının Tefsiri ve Yorumların Değerlendirilmesi (Melekler Örneğinde)" adlı tebliğin bir bölümünün, yeniden düzenlenerek Üsküp'teki kongrede sunulmasıyla hazırlanmıştır.

dinler, felsefi sistemler ve ideolojilerde soyut varlıklara özellikle de meleklerle yer verilmediği görülmüştür. Bu bağlamda Kur'an'ın varlık anlayışı, çok kapsamlı bir özellik göstermiştir. Diğer sistemlerin varlık anlayışı bu açıdan eksik, tutarsız bulunmuştur.

Meleklerin kıyamet, cehennem ve cennetteki iş ve görevleri, bu çalışmada ele alınmıştır. Meleklerin bu iş ve görevleriyle ilgili Kur'an'da geçen ayetler, belirtilen iki tefsir özelinde işlenmiştir. Bu tefsirler, son yüzyılda yaşayan bilgiler tarafından yazılmıştır. Biri, Türkiye'de toplumumuz için yazılmıştır. Diğer müslüman olan bir yabancı mühtedi tarafından kaleme alınmıştır. Her iki tefsirde meal verme ve açıklama yapmada farklı çıkış noktalarından hareket edilmiştir. Bu durum, çok bariz bir şekilde kendini melekler bağlamında hissettirmiştir. Bazen gerekli görüldüğü yerlerde Taberî tefsirinden de yararlanılmıştır. Böylelikle iki açıklamadan hangisinin Taberî tarafından yapılan açıklama ile örtüştüğü veya ters düştüğü, okuyucu tarafından rahat bir şekilde görülmüş olacaktır.

Bu çalışmada kıyamet, cehennem ve cennet gibi insan için önemli olan menzillerde meleklerin ayetlerde belirtilen görevleri ele alınmıştır. M. Esed tefsirinde melekler, bazen gerçek varlıkları dışında mecazi varlıklar olarak görülmüştür. Bu çalışmada meleklerin gerçek varlıklara sahip yaratıklar olduğu mukayese ile gösterilmiştir. Bu, iman esaslarından birini oluşturması dolayısıyla çözülmesi gereken bir mesele olarak addedilmiştir. Bu bağlamda mesele, kıyamet, cehennem ve cennet konusuyla sınırlı tutulmuş ve kronolojik sıraya uyularak konu incelenmiştir.

1. Melekler

Varlıkları tasnif edenler, onları sıralarken Allah'ın ardından meleklerle ikinci sırada yer vermiştir. Allah, kendisiyle insanlar arasındaki iletişimi melekler vasıtasıyla sağlamıştır. Bu bağlamda tarihte meleklerin ne oldukları, neden yaratıldıkları ve hangi işleri gördükleri daima merak edilmiştir. Allah, elçilerine gönderdiği kutsal kitaplarda indirdiği mesajlarla insanların bu merakını gidermiştir. Öyle ki büyük dinler, felsefi sistemler ve ideolojilerde meleklerle dair bazen farklı, bazen gerçeğe yakın yakın kimi açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıdan melekler ve onlarla ilgili bilgiler, insanlık tarihinde hep ilgi uyandırmıştır.

Kur'an'da inanılması gereken gaybî varlıklardan birinin melekler olduğu beyan edilmiştir. Akaid kitaplarında meleklerle bir iman öznesi olarak yer verilmiştir. Bu varlıklar, esasen Kur'an'da bir varlık kategorisi olarak beyan edilmiştir. Zira Allah bu varlıkları, kâinatın düzeninin sürdürülmesiyle ve daha başka görevlerle vazifeli kılmıştır. Buna karşın Kur'an'da sadece birkaç tane meleğin adı zikredilmiştir. Diğerleri ise ya terkip halinde ya da görevleriyle ilgili terkiplerle ifade edilmiştir. Mahiyetleri, yapıları ve sayıları hakkında fazla bir bilgi verilmemiştir. Bünyeleri yani nasıl ve neden yaratıldıklarından söz edilmemiştir. Buna karşın cahiliye devrinde meleklerle ilgili bir sürü batıl itikat ve hurafe icat edilmiştir. Kur'an, meleklerle ilgili hurafeye varan düşünce, yargı ve anlayışları reddetmiştir. Bunun yerine onların nasıl değerlendirileceğiyle ilgili temel konulara temas edilmiştir. (Özsoy-Güler, 2015, 46).

Melekler, görüşü engellemeyen ve madde yoğunluğu olmayan varlıklar olarak yaratılmıştır. Yani latif yaratıklar olarak varlık düzeyine çıkarılmıştır. Bu varlıkların çeşitli şekillere girebildikleri, asıl mekânlarının madde ötesi âlem olduğu, üreyerek çoğalmadıkları, aksine devamlı yaratılarak çoğaldıkları ifade edilmiştir. Bu latif varlıkların, Allah nezdinde yüce bir değere sahip oldukları ve Allah indinde üstün bir yakınlığa eriştirildikleri beyan edilmiştir. (Karaman vd., 2014, I/103). Ayrıca onlara büyük güçlerin bahşedildiği, ilahi emir ve iradeye göre davrandıkları ve emrin dışına çıkmamaya göre planlandıkları açıklanmıştır. Bazı filozoflar, akıl gibi bazı insani yeteneklerin, esasında melek olduğunu ifade etmiştir. (Karaman vd., 2014, I/103). Meleklerin insana yerleştirilen bazı yetenekler olarak algılanması ve tefsirlerde böylece açıklanması, tarihte sürekli itiraz görmüştür. Fakat onlar, bu görüşlerinden dönmemiştir. Esed, bazı

ayetlere verdiği mana ve onlara düştüğü açıklamalarda bu filozoflardan etkilendiği mülahaza edilmiştir.

Melekler konusunda üzerinde durulması gereken bir konunun ilham da olduğu düşünülmüştür. Sözcük, Kur'an'da sadece bir yerde (91/8) kullanılmıştır. Sözlükte yutmak anlamına gelen *الهام* kökünden çıkan *الهام*, yutturmak anlamına alınmıştır. Terim olarak ise Allah'ın doğrudan veya melek vasıtasıyla iyilik telkin eden bilgileri, insanın kalbine ulaştırması olarak tarif edilmiştir. İlhamda herhangi bir bilgi kaynağı kullanılmadan insanın kalbinde aniden ortaya çıkmanın esas olduğu beyan edilmiştir. Müfessirler, Hz. Musa'nın annesine yapılan vahyin, kalbine doğrudan ulaştırılan ilham olduğunu beyan etmiştir. Şiilerin bazı fıraksiyonlarında ilhama, kesin bilgi kaynağı olarak bakılmıştır. Maturidî, ilhamın kesin bilgi kaynağı olamayacağına vurgu yapmıştır. Ulema ilhamın hem umumi hem de hususi olanından söz etmiştir. (Yavuz, 2000, XXII/98-100).

Nüzul sürecinde ilk defa Müddessir suresinde melek sözcüğü kullanılmıştır. Surenin tertip sırasının 74, nüzul sırasının ise 4 olduğu beyan edilmiştir. Kur'an'da melek sözcüğü, 13 kez tekil ve 2 defa melekeyn şeklinde tesniye olarak kullanılmıştır. Diğer kullanımları, hep melâike şeklinde çoğul olmuştur. Kur'an, bu varlık düzeyinden söz etmiş ve bu varlıkları bir iman öznesi kılmıştır.

İslam'a göre Allah, beşer için kendi içlerinden elçi veya rasuller seçmiştir. Allah kendisi ile bu elçi veya rasuller arasındaki münasebeti sağlamak ve risalet vazifesini insanlara tebliğ etmek için melekleri vazifelendirmiştir. Böylece Allah, insanlar için seçtiği ilahi yasaları ancak bu melek elçiler vasıtasıyla beşerden tayin ettiği elçi veya rasullere iletmiştir. İslam inancında meleklerin hiçbirisi diğerinden ayırt edilmemiştir. Meleklerin tümüne iman edilmesi, imanın şartlarından sayılmıştır. Meleklerle parçacı yaklaşmak doğru görülmemiştir. Nitekim onların bir kısmına inanmak, içlerinden birine mesela Cibril'e düşman olmak, tümüne düşman olmak ve inkâr etmekle eşdeğer kabul edilmiştir. Melekler, beyan edildiğine göre Hz. Âdem'den evvel yaratılmıştır. Hadislerde meleklerin nurdan yaratıldıkları ifade edilmiştir. Fakat yahudilikte onların ateşten, hristiyanlıkta ise ateş ve dumandan var edildikleri düşünülmüştür. (Erbaş, 1996, 123).

Meleklerin kıyamet, cehennem ve cennet konularında bazı görevlerle vazifelendirilmişlerdir. Bu makalede meleklerin bu görevleri üzerine odaklanılmıştır. Meleklerle ilgili bir dizi çalışmanın bir bölümü olarak yayınlanmıştır. Meleklerin nurdan ya da nûr-i izzetten veya rûhullah'tan yaratıldığına dair Hz. Aişe (ö. 58/678), İkrime (ö. 105/723) ve Zeyd b. Rûman'dan rivayet edilen hadisler, pek çok hadis kitabında (bkz. Müslim, 1991, IV/2294) ve bunlara ek olarak birçok tefsirde yer almıştır. (Süyûtî, 1985, 10-11).

2. Kıyamette Melekler

İlahi menşeli dinlerde kıyamet, fani olan insan, zaman ve dünyanın sona ermesi olarak tanımlanmıştır. Ahiret konusu, İslam'ın tevhid, risalet ve ahiretten oluşan üç temel esasından birini teşkil etmiştir. Dünyanın yıkılışından ahiretin öncesinde tekrar dirilişe kadar olan süreçte yaşanacak olaylara kıyamet adı verilmiştir. Kur'an'da ahiret, insandaki mesuliyet duygusunun yerleştirilmesi, kıyamet ise dünyanın faniliğinin vurgulanması için sürekli tekrar edilmiştir. (Topaloğlu, 2002, XXV/516-522). Evrenin kıyametle birlikte kozmik bir çöküşe maruz kalacağına kutsal metinlerde yer verilmiştir. Bu safhada pek çok olayın oluşacağı ve olağanüstü hadiselerin gelişeceği bildirilmiştir. Bu olaylar gerçekleşirken meleklerin ne olacağı veya bu safhada ne gibi işler yapacakları Kur'an'da beyan edilmiştir. Burada ayetler ışığında meleklerin görevleri tespit edilmeye gayret edilmiştir.

Kur'an Mesajı'nda cennet ve cehennemle ilgili bazı ayetlere mecâzi manalar yüklenmiştir. Bunda temel saikin, eserin müellifinin benimsediği batını tevil anlayışının ve buna bağlı olarak geliştirdiği ayetlere metaforik, alegorik ve sembolik bakışın etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu

bildirmiş ve onların, Allah'ın kudret tahtının bilgisini içlerinde taşıdıklarını söylemiştir. Yani müellifin ayete neden arşı yüklenen melekler manası vermediği veya vermekten kaçındığı anlaşılamamıştır. Oysa Kur'an Yolu'nda tam da böyle bir meal verilmiştir.

Esed, ayette geçen ona yakın olanlar ile Allah'a yakın olanların kastedilmiş olacağını düşünmüştür. Oysa Kur'an Yolu'nda arşı yüklenenler ve arşın etrafında bulunanlar ile meleklerle işaret edildiği dile getirilmiştir. Arşın etrafında bulunanlar ile esasen arşın etrafında olan diğer meleklerle vurgu yapılmıştır. Fakat Kur'an Mesajı'nda bu mana bile verilmemiştir. Bu bağlamda Kur'an Mesajı ile Kur'an Yolu tefsirlerinde ayete verilen manalar oldukça farklılık göstermiştir. Bu farklılıkların ayetin tefsirinde de sürdürüldüğü gözlemlenmiştir. Bu durum, müelliflerin dünya algıları ve ön kabulleriyle ilişkilendirilmiştir.

2.2. Arşı Sekiz Melek Taşır

Bazıları arşta, ilâhî azamet ve saltanatın tasviri gibi mecazi bir mananın arş sözcüğünde olduğunu söylemiştir. Fakat sadece bu manaya itibar ederek arşın, bir varlığı olduğunu, meleklerce taşındığı ve meleklerin çevresinde dört döndüğü ulvî bir makam olduğunu inkâr etmenin naslara ters düştüğü ifade edilmiştir. Bu sebeple sahabe ve tabiinden beri inanılan biçimiyle arşın varlığını kabul etmek gerektiği belirtilmiştir. (Yavuz, 1991, III/406-409).

Kur'an, kıyamet zamanında önemli bir göreve atanan meleklerin, göklerin yarılma anında onun çevresinde olacaklarını beyan etmiştir. Bir ayette (40/7) ayette kıyamet sürecinde meleklerin Allah'ın arşını taşıdığından söz edilmiştir. Bu ayette ise meleklerin sekiz tane olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yarılan semanın etrafında meleklerin yer aldığından bahsedilmiştir. Bununla görevli olanlara, arşı taşıyan melekler, yani *hamele-i arş* denilmiştir. Kıyametin yıkılışı sürecinde arşı taşıyan sekiz melekten söz eden ayetin metnine [وَأَنشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ] (69/17) şeklinde Kur'an'da yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayete “ve gök yarıp parçalanacak. Çünkü o gün zayıf ve güçsüz düşecek ve melekler onun başlarında [duracak] ve onların da üstünde, o gün sekiz(i) rabbinin kudret ve egemenlik tahtını taşıyacak.” (Esed, 2015, 1361) meali verilmiştir. Kur'an Yolu'nda ayete “Gök yarılar, o gün (bütün) bunların düzeni çökmüştür. Melekler, göklerin etrafındadır. O gün rabbinin arşını bunların da üstünde olan sekiz (melek) yüklenir.” (Karaman vd., 2014, V/444) meali verilmiştir. Taberî (ö. 310/923) sekiz ile neyin kastedildiğinde ihtilaf edildiğini beyan etmiştir. İbn Abbas gibi bazı sahabe, sekiz ile sayılarını sadece Allah'ın bilebileceği sekiz saf meleğin murat edildiğini söylemiştir. Diğerleri ise bunun, sekiz mülk olduğunu ifade etmiştir. Hz. Nebi bir hadisinde “Bugün o arşı dört melek yüklenmiştir. Fakat kıyamette ise sekiz melek taşıyacaktır.” buyurmuştur. (Taberî, 2001, XXIII/227-229; Kurtubi, 2003, XVIII/266).

Müellif, Allah'ın zamanda sonsuz ve sınırsız olduğu için arşının da mecâzi bir yükleme sahip olduğunu, Allah'ın mevcut olan veya olabilecek her şey üzerindeki mutlak ve erişilmez derinlikteki otoritesini gösterdiğini dile getirmiştir. Allah'ın kudret tahtının taşınmasının, ancak bir mecaz olabileceğini beyan etmiştir. Kur'an, ayetteki sekizin ne olduğunu izah etmemiştir. Bazı ilk dönem müfessirlerinin bu sekizi, kimi zaman sekiz melek, kimi zaman sekiz derece olarak algıladıklarına temas eden müellif, belki de burada Allah'ın herhangi sekiz sıfatına veya yaratma olayının sekiz aşama veya yönüne işaret edilmiş olabileceğini belirtmiştir. (Esed, 1999, III/1183). Müellif, bir başka ayete “Şüphesiz Allah'tır sizin rabbiniz; gökleri ve yeri altı çağda yaratan ve arşa, o sınırsız kudret ve iktidar makamına kurulan...” (7/54) mealini vermiştir. O, arş teriminin, lafız olarak taht veya hüküm-iktidar makamı anlamına geldiğini, bütün klasik ve modern müfessirlerin ittifakla, sözcüğün Kur'an'da geçen bu mecazî kullanımının, Allah'ın, bütün yaratıkları üzerindeki mutlak hüküm ve iktidarını ifade ettiği görüşünde olduklarını belirtmiştir. O, Kur'an'da Allah'ın kudret ve iktidar makamına oturduğundan söz eden yedi ayette (bkz. 7/54; 10/3, 13/2, 20/5 25/59, 32/4 ve 57/4) arş ifadesinin, Allah'ın âlemleri yaratmasına ilişkin

açıklamayla bağlantılı olduğunu beyan etmiştir. (Esed, 1999, I/281-282). Burada arşın ne olup olmadığından ziyade onu taşıyanlar veya onun taşınması melesi gündeme getirilmiştir. Arşın taşınması konusu anlaşılabilir olacağından dolayı, mutlaka bir taşıyanın olması gerektiği akıllarda bir soru olarak kalmıştır.

Kur'an Yolu'nda sekizin ne olduğu açıklanmamıştır. Fakat ayetin bağlamından hareketle bunların, göğün etrafındaki meleklerin üstünde bulunan ve kendilerine arşın taşıyıcıları, yani hamele-i arş denilen sekiz melek veya taşıyıcı olduğu ifade edilmiştir. Müellifler, bununla sekiz meleğin kastedildiğini söylemenin daha uygun olacağına dikkat çekmiştir. Râzî ise bu meleklerin sekiz şahıs olduğunu beyan etmiştir. Bazı bilginler, arşı mülk ile tefsir etmiştir. Buna göre arşı taşıyan melekler ile âlemin işleyişiyle ilgili Allah'ın görevli kıldığı melekler anlaşılmıştır. Kıyamette birçok âlemde biri olan madde âleminin dağılacağı, buna karşın Allah'ın diğer âlemlerdeki düzeni ve hükümlerini muhafaza edeceği ileri sürülmüştür. (Râzî, 1981, XXX/108-109. Ayrıca bkz. Karaman vd., 2014, V/445).

Müellif, ayette geçen sekizin müfessirler tarafından melek veya derece olarak algılandığını beyan etmiştir. Fakat kendisi, bunun Allah'ın sekiz sıfatına veya sekiz yaratma yönüne ya da halk etme aşamasına işaret olabileceğini belirtmiştir. (Esed, 1999, III/1183). Böylece ayetlere mecazi manalar vermeye ve hakiki manalarının dışına taşmaya özen göstermiştir.

2.3. Göklerin Etrafındadır

Önceki ayetlerde meleklerin arşı taşıdığı ve bu görevi deruhte edenlerin sayısının sekiz olduğu ifade edilmiştir. Bu ayette ise meleklerin göklerin sınırlarında veya etrafında ya da çevresinde olduğu belirtilmiştir. Kur'an, önemli bir görev yüklenen meleklerin, yarılması anında göklerin çevresinde olacaklarını bildirmiştir. Kıyametin yıkılışı sırasında göğün etrafında olan meleklerden söz eden ayet [وَأَنشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا] (69/16) şeklindedir. Kur'an Mesajı'nda ayete “*ve gök yarılıp parçalanacak. Çünkü o gün zayıf ve güçsüz düşecek ve melekler onun başlarında [duracak]*” (Esed, 1999, III/1182) manası verilmiştir. Kur'an Yolu'nda ayete “*Gök yarılır, o gün (bütün) bunların düzeni çökmüştür. Melekler, göklerin etrafındadır.*” (Karaman vd., 2014, V/464). meali uygun bulunmuştur. Taberî, ayete “O gün gök, yarılacaktır. O gün onlar, parçalanmış ve çatlamıştır. O sırada onlar, semanın etrafında kümelenmiştir. Melekler, göğün uçlarına, kıyılarına ve kenarlarına tutunmuştur.” (Taberî, 2001, XXIII/224-227) açıklamasını yapmıştır.

Kur'an, dünyanın sonunda göklerin parçalanacağından bahsetmiştir. Zira dünyanın yıkılışı sırasında olağanüstü hadiselerin gerçekleşeceği ve insanların hayretler içinde kalacağı haber verilmiştir. Bu sırada Allah'ın önemli görevler tevdi ettiği meleklerin, göğün etrafında ya da çevresinde bulunacakları belirtilmiştir. Müfessir, ayetteki sema teriminin, gök veya gökleri gösterdiğini, yani görünür gökyüzünü veya mecazi olarak semayı belirttiğini söylemiştir. Ayrıca sema teriminin, evren kavramında ifadesini bulan kozmik sistemlerin bütünü, evrenin parçalanmasının da kozmik sistemlerin toplu olarak çöküşünü ifade eden bir mecaz olduğunu ifade etmiştir. (Esed, 1999, III/1182-1183). Ayetteki (2/29) sema sözcüğünün, başka bir şey üzerine çadır gibi serilmiş şeye denildiğini belirtmiştir. Yer üzerinde kubbe gibi yükseldiği ve adeta yerin çatısını oluşturduğu için görülebilir göklere *sema* adı verilmiştir. Müellif, Kur'an'da sema teriminden kastedilenin de asıl bu mana olduğunu açıklamıştır. Kendi altında bulunana nispetle her katmanın *sema* olduğuna dair dilbilimsel tanım ile birlikte bu sema sözcüğü düşünüldüğünde seb'u semâvât, kozmik sistemlerin çokluğunun işareti sayılmıştır. (Esed, 1999, I/10) Bazıları meleklerin mekânının gökler olduğunu söylemiştir. Dahhâk meleklerin göğün parçalanmayan bölümlerinde olacaklarını ifade etmiştir. (Kurtubî, 2003, XVIII/266).

Kur'an Yolu tefsirinde meleklerin göklerin etrafında olmaları, göklerin yarılması sırasında mesken edinmek için yarılmayan yerlere çekilmeleri olarak anlaşılmıştır. İbn Aşûr ise bu pasajı

melekler göklerin etrafında iyilik taraftarlarını cennete yerleştirmek, kötülük sahiplerini de cehenneme sevk etmekle meşgul oldukları şeklinde anlamıştır. Sonuç olarak meleklerin, kıyamet gününde korunmuş bir alanda görev yapacakları anlatılmıştır. (Karaman vd., 2014, V/464).

Kur'an Mesajı'nda meleklerin göklerin dağılışında göklerin başında olacağı belirtilmiştir. Bunun nasıl olacağı açıklanmamıştır. Müfessir, bu ayet bağlamında meleklerin varlığını onaylamıştır. Bu ayette, diğer ayetlere yaptığı açıklamalardaki gibi meleklerin varlığını mecaza veya kinayeye hamletmemiştir. Kur'an Yolu'nda meleklerin göklerin yarılmayan yerlerine çekilmelerine dair açıklama, isabetli olmamıştır. Zira göklerin yarılması ve kapılar halinde olması ayetlerde net olarak açıklanmıştır. Meleklerin göklerin etrafında olacakları açıklanmıştır. Bu durumda göklerin yarılmayan kısımlarının bulunmayacağına söylenmesi makul görülmemiştir. Yine meleklerin cennetlikleri cennete ve cehennemlikleri de cehenneme sevk edeceğine dair açıklamalar, henüz diriliş gerçekleşmediği için doğru bulunmamıştır.

2.4. Asla Aracılık Edemezler

Kur'an, meleklerin şefaate edemeyeceğine vurgu yapmıştır. Şayet aracılık vazifesi görme gibi bir görevi ya da yetkisi olanlar olursa, onlar yetkilerini, sadece Allah'ın razı olduğu kimseler için kullanabilecekleri hatırlatılmıştır. Yani meleklerin şefaatinde yetkinin, tamamen Allah'ın elinde bulunduğunun bilincinde olunması istenmiştir. Yine melekler, kendilerinin belirlediği ilkelere göre değil, sadece Allah'ın rıza gösterdiği veya razı olduğu kişiler için aracılık edebileceklerinin bilincinde olmuştur. Kur'an, putların müşriklere şefaate edeceğine ilişkin iddialarını bertaraf etmek için meseleyi gündeme almıştır. Değil putlarınıza, meleklerle bile aracılık izni verilmeyecek iken bu boş iddianın tamamen yersiz olduğu vurgulanmıştır. İlgili ayetin metnine [يَعْمَلُونَ لَعَلَّ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ] (21/28) şeklinde Kur'an'da değinilmiştir. Müellif ise ayete “O, onların gözünün önünde olanları da bilir, onlardan gizli tutulan şeyleri de bilir; **bunun içindir ki, onlar, Onun [zaten] hoşnut olduğu insanların dışında kimseye yan çıkıp kayıramazlar; çünkü (herkesten önce) onların kendileri Onun korkusuyla titrerler.**” (Esed, 2015, 791-792) manasını vermiştir. Kur'an Yolu'nda ise “Allah, onların önlerindeki de arkalarındaki da bilir. **Allah'ın razı olduklarından başkasına şefaate etmezler. Onlar, Allah korkusundan titrerler!**” (Karaman vd., 2014, III/671) meali verilmiştir. Taberî ise meleklerin ancak kıyamet gününde Allah'ın razı olduğuna, yani kendisinden kelime-i tevhidi kabul ettiğini bildirdiğine şefaate edebileceğini belirtmiştir. (Taberî, 2001, XVI/252).

Kur'an Mesajı'nda meleklerin aracılık ya da şefaate etmeleri konusunda Kur'an'daki başka ayetlere (bkz. 10/3, 19/87, 20/109) atıf yapılmıştır. Kur'an Yolu'nda ise müşriklerin Allah katında meleklerin kendilerine şefaate edeceğine inandıklarından söz etmiştir. Oysa onlar, Allah'ın kimin için şefaate edilmesine izin verirse ona şefaate edileceğini unutmuştur. İzin verilenlerin ise dünya hayatında Allah'ın kurallarına rıza gösteren ve günahları olsa bile iman yönünden rızasını kazanan kimseler olduğu ifade edilmiştir. (Karaman vd., 2014, III/674).

Kur'an Mesajı'nda melekler ontolojik bir varlık olarak görülmüştür. Oysa diğer ayetlere verilen mealler ile yapılan açıklama notlarında meleklerden, beşeri güçler olarak bahsedilmiştir. Burada alıntı yapılan meal ve tefsir sahipleri, meleklerin varlıklarını kabul etmiştir. Müşriklerin meleklerle ilgili yanlış tutum ve davranışlarının doğru olmadığı vurgulanmıştır. İsteddiği kişilere aracılık etme hakkı, meleklerle verilmemiştir. Sadece Allah'ın izin verdiği ve memnun olduğu kişiler için bu hak, meleklerle tanınmıştır. Zira ayette izin verdikten sonra ifadesine yer verilmiştir. Böylelikle şefaate olayı, tamamen Allah'ın meşietine tevdi edilmesine bağlı olduğu beyan edilmiştir.

2.5. Aracılıkları Kimseye Yarar Sağlamaz

Kur'an'da yedi kat gökteki nice meleğin aracılığı veya şefaatinin bir yarar sağlamayacağı vurgulanmıştır. Yani bir varlık kategorisi olan melekler, müşriklerin yanlış algılarına kurban

edilmemiştir. Zira onlar melekleri, hiç alakaları olmayan bir hususla ilişkilendirmişlerdir. Oysa vahiy sürecinde bir yandan gerçekler tebliğ edilmiş, diğer taraftan müşriklerin meleklerle ilgili yanlış ve hurafe inançları tashih edilmiştir. Nice meleğin şefaati edemeyeceği [وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى (53/26)] ayette beyan edilmiştir. Bu ayete müfessir, “Çünkü göklerde ne kadar çok melek olsa da, **onların şefaati [hiç kimseye] en ufak bir fayda sağlamayacaktır.** Meğerki Allah, dilediği ve razı olduğu kimse için [şefaati] izni vermiş olsun.” (Esed, 2015, 1259) manasını uygun görmüştür. Kur’ân Yolu’nda ayete “Göklerde nice melekler vardır ki, Allah dilediği ve razı olduğu kulları için izin vermedikçe **onların bile şefaati hiçbir fayda sağlamaz.**” (Karaman vd., 2014, V/167) meali verilmiştir. Bu ayette göklerde yer aldığı beyan olunan nice meleklerin aracılığının hiçbir işe yaramayacağı vurgulanmıştır. Aracılık etmeleri veya şefaatte bulunmaları, Allah’ın iznine bağlanmıştır. Bu bağlamda meleklerin aracılık etmelerine ilişkin izin, sadece Allah’ın dilediği ve razı olduğu melekler için geçerli sayılmıştır. Yani Allah, meleklerin bir varlık grubu olduğunu, aracılık gibi bir görev ifa edebileceklerini ve göklerde bulunduklarını beyan etmiştir. Yetki Allah’a ve belirlediği kişilere, şefaati veya aracılık ise meleklerle dayandırılmıştır. Meleklerin yeryüzündekilere dua etmek ve onlara şefaatte bulunmak görevleri arasında tatad edilmiştir. (Arslan, 1966, 303).

Müellif, dünya ve ahiretin Allah’a ait olduğunu belirten ayete, Allah’ın sonsuz güç ve bilgi sahibi olduğu, bu nedenle kendisi ile kulları arasında hiçbir aracıya ihtiyaç olmadığını belirtmiştir. Meleklerin şefaatiyle ilgili daha evvelki ayetlere atıf yapmıştır. Müellifin atıfta bulunduğu ilk ayete [...مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ...] (10/3) “...Onun izni olmadıkça, araya girip kayıracak kimse yoktur...” (Esed, 2015, 498) anlamını uygun gören müellif, ilgili açıklamada bazı hususları dile getirmiştir. Ayrıca [مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ] “Kim şefaati edebilir onun katında, onun izni olmadan.” (2/255) ayetine de işaret etmiştir. “Bu öğretileriyle Kur’ân, yaşayan ya da ölmüş bulunan elçiler ile velilerin şartsız ya da kendiliklerinden aracılık yapabilecekleri yolundaki halk inancını reddetmiştir. Kur’ân’ın diğer ayetlerinde de işaret edildiği gibi (bkz. 20/109, 21/28, 34/23) henüz hayattayken tövbeleri ve olumlu çabalarıyla Allah’ın bağışlamasını ve hoşnutluğunu kazanan günahkârlar için ahirette sembolik bir şefaati ve kayırma izni (bkz.19/87) uygun görülmüştür. (Esed, 2015, 479). Elçiye verilen şefaati yetkisi bu anlamda, sadece Allah’ın günahkârları bağışlamasının bir ifadesi olmuştur. Bağımsız ve şartsız bir şefaatin reddedilmesi, Allah’ın sadece ilimde vasıta kabul etmeyen âlim-i mutlak olduğunun değil, fakat aynı zamanda onun değişmeyen, mutlak irade sahibi tek ilah olduğunun da ifadesi sayılmıştır. Bu anlamıyla ayet, Allah’ın yaratıcı kudretinden söz eden daha önceki ayetle ilintili görülmüştür. (Esed, 2015, 755)

Müellif, atıfla ilgili ikinci ayete [وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ هَوْلًا شَفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ] (10/18) “...Ve [ne de] Allah’la beraber, kendilerine ne bir yarar ne de zarar verebilecek durumda olan şeylere veya varlıklara kulluk edip [kendi kendilerine] ‘Bunlar bizim Allah katındaki kayırcılarımızdır.’ diyen [kimse]ler!...” (Esed, 2015, 484) mealini uygun görmüştür. Bu söylem ile yeniden surenin başındaki şefaati konusuna dönülmüştür. Müellif ayetin baş kısmının lafız olarak “Ve kendilerine ne zarar veren ne de yarar sağlayan şeye kulluk ederler.” mealinde olabileceğini belirtmiştir. Esed’e göre burada, hem somut putlar ve mücessem semboller, hem de kavramsal ve soyut imajlar ima edilmiştir... Baştaki ayette sözü edilenler, çarpık ve sapık bir biçimde de olsa, ölümden sonrasına ve Allah huzurunda insanın hesaba çekileceğine açıkça inandıkları anlaşılmıştır. Bu kusur, onların taptıkları nesneleri, *Allah katındaki kendilerinin şefaatiçileri* olarak görmelerinden de belli olmuştur. Birinin Allah katında izinsiz ve koşulsuz olarak şefaati edebileceğine, Allah’la kul arasında aracı bir rol üstlenebileceğine inanmanın, günahları ve erdemleriyle her an ve bütün şartlar altında kullarını bilen ve gözetken Allah’ın mutlak ve sınırsız ilmini inkâr anlamına geldiği bu ayetle daha iyi anlaşılmıştır. Müellif, Allah’ın burada elçilere sembolik olarak verebileceği bir şefaati izninden bahsettiğini söylemiştir. (Esed, 2015, 484).

Kur'ân Yolu'nda ayet, meleklerin şefaati bağlamında tefsir edilmiştir. *İnsanın kafasında kurguladığı her şeyin gerçekleşmeyeceği, meleklerin veya putların şefaati olacağına dair algının saçma olduğu hatırlatılmıştır. İnsanın böyle boş ve saçma inançlara kendini kaptırmasının yersiz olduğu vurgulanmıştır. Yani dünya ve ahiretin Allah'ın iradesine bağlı olduğu, bu açıdan şefaatin ondan bağımsız düşünülemeyeceği belirtilmiştir.* (Karaman vd., 2014, V/170). Kur'ân Yolu, atıf yaptığı bir başka ayeti (bkz. 2/48) aşağıda şöyle tefsir etmiştir. Allah'ın izin vermediği kimselere şefaate etme hakkı ve yetkisi verilmemiştir. Eserde ahirette şefaatin sınırlı tutulacağı, insanların şefaate bağlanmamaları ve kurtuluşları için çaba görmeleri gerektiği belirtilmiştir. (Karaman vd., 2014, I/120) Yine Allah'a ortak koşanların, ortakların geri çevrilemez aracılık hakkına sahip bulunduklarına inanmakta oldukları belirtilmiştir. Oysa [مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ] “O izin vermedikçe Allah katında hiçbir kimse şefaate edemez.” (2/255) ayeti, müşriklerin şefaate inancının asılsızlığını ortaya koymuştur. (Karaman vd., 2014, I/400).

Aracılık etmek veya şefaatte bulunmak istedikleri kimselere meleklerin aracılık veya şefaate etmelerinin hiçbir yarar sağlamayacağı beyan edilmiştir. Ancak Allah'ın izin verdiği ve razı olduğu bazı meleklerin, istediklerine aracılık veya şefaate edecekleri Kur'ân'da kabul edilmiştir. Bu yetkiye sahip olan melekler, bu aracılıklarıyla bazı kişilere fayda sağlamıştır. Aslında burada müşrik zihniyetin icat ettiği şefaate algısına sert bir eleştiri yapılmıştır. Zira bu müşrikler [وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ] “Biz onlara bizi Allah'a daha fazla yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz.” (39/3) düşüncesine kapılmıştır. Allah, yarattığı meleklerin bile insanlara yapacakları iddia edilen aracılık ya da şefaatin, kesinlikle yararlı olmayacağını müşriklere bildirmiştir. Meleklerin aracılığı, sadece rabbimizin iznine ve memnuniyetine bağlanmıştır. Diğer varlıkların şefaate etmesi ise asla mümkün görülmemiştir. Böylece Allah'tan başka ibadet ettikleri varlıkların yapacağını iddia ettikleri şefaatin, müşriklere asla yararlı olmayacağı bildirilmiştir. (Taberî, 2001, XXII/56-57).

2.6. Sûra Üflemekle Görevlidir

Kur'ân, kıyamet günü maddi âleminin yıkılmasını başlatacak sûra ilk üfürüşün, gerçekleşeceğini beyan etmiştir. Bu bağlamda birkaç ayette sûra üfürüleceğinden söz etmiştir. Bu işle İsrâfil'in görevlendirildiği açıklanmıştır. Kur'ân, İsrâfil'in yapacağı görevden net olarak bahsetmiştir. Zira kıyamet saatinin gelip çatacağını sürekli vurgulamıştır. Kıyamet koparken ve ardından yeniden bir düzen kurulurken görev verilen İsrâfil, ayet ve hadislerde çokça zikredilmiştir. Kur'ân'da sûr ve nâkûr'dan söz eden her ayet, doğal olarak İsrâfil ile ilişkilendirilmiştir. İsrâfil, aynı zamanda insanları hesap meydanına çağıran melek olacağı, bazı ayetler ilgi tutularak öne sürülmüştür. Kur'ân'da bu meleğin adı kullanılmamasına rağmen üstleneceği görevden çokça bahsedilmiştir. (Cebeci, 2001, XXIII/180-181).

Sûr sözcüğü, Kur'ân'da on ayette kullanılmıştır. Bu kelime, üflemek ve üfürmek manasına gelen nefh fiiliyle daha çok istimal edilmiştir. Bu kullanımlardan üçünün yer ve göklerin mevcut düzeninin bozulmasıyla alakalı olduğu belirtilmiştir. Bu ilk üfürüşün ardından ölmeyecek bazı varlıklardan (27/87, 39/68) söz edilmiştir. (Bebek, 2009, XXXVII/533-534). İlk sestten sonra hayatta kalacak varlıklara temas eden ayetler, konu dışında tutulmuştur. Zira burada daha ziyade kıyamet ânında meleklerin ne yaptığı merkeze alınmıştır. Sûra üfürüleceğinden söz eden ayet [فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً وَاحِدَةً] (69/13) şeklindedir. Müellif ise ayete “O halde, [Son Saat'i gözünün önüne getir,] [hesap vakti] sûru[nun] tek bir üflemeyle ses verdiği, yeryüzü[nün] ve dağlar[ın] bir tek darbe ile yerlerinden sökülüp parçalandıkları [ânı]...” mealini uygun görmüştür. (Esed, 2015, 1361) Kur'ân Yolu'nda ayete “*Sûra bir defa üfürüldüğünde; yeryüzü ve dağlar yerlerinden sökülüp birbirine bir defa çarpılarak darmadağın edildiğinde...*” meali verilmiştir. (Karaman vd., 2014, V/444). Taberî ise ayete “İsrâfil sûra bir defa üflemiştir.” açıklamasını yapmıştır. (Taberî, 2001, XXIII/224).

Kur'ân Mesajı'nda İsrâfil'in üfürmesiyle veya üfören kimseyle alakalı bir açıklama yapmamıştır. Yine Kur'ân Yolu'nda bu ayete bir izah getirilmiştir. Buna göre sûr sözcüğü sözlükte üflendiğinde ses çıkaran boynuz biçiminde bir boru olarak tanımlanmıştır. İslam inancında dört büyük melekten biri olan İsrâfil'in, sûr borusuna iki defa üfleyeceği, ilkinde bütün canlıların öleceği, ikincisinde ise canlıların dirileceği dile getirilmiştir. (Karaman vd., 2014, V/444). Burada müellifler, meleklerin ontolojik varlıklarını kabul etmiş olarak ayeti tefsir etmiştir. Bu bağlamda aralarında bir farklılık olmaması hasebiyle herhangi bir mukayeseye de gerek duyulmamıştır.

2.7. Yeryüzüne İnerler

Kur'ân, meleklerin kıyamet ânında tamamen yeryüzüne ineceklerini dile getirmiştir. Kadir gecesinde melekler ile rûh'un yeryüzüne indiği de beyan edilmiştir. (bkz. 97/1-5) Normal zamanda gökteki makamlarında yer alan meleklerin, olağanüstü hallerden biri olan kıyamet saatinde yeryüzüne ineceklerinden söz edilmiştir. Başka bazı ayetlerde göklerin etrafını kuşatacakları veya arşı taşıyan meleklerle birlikte arşın etrafını çevireceklerinden söz edilmiştir. Kur'ân'da, hitap ettiği toplumda meleklerin dışı varlıklar olarak Allah'a nispet edilmesine aldırış edilmemiş ve beyanlara devam edilmiştir. Bu ayette ise meleklerin kıyamet gününde nasıl olacakları ve nerede bulunacaklarına temas edilmiştir. Gerçekten meleklerin birbiri ardınca peş peşe indirildiğinden söz eden ayete [وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلُ الْمَلَائِكَةُ تَنْزِيلًا] (25/25) Kur'ân'da yer almaktadır. Müellif ayete “*O Gün ki, gök bulutlarla birlikte, bütün yüküyle parçalanacak ve **birbiri ardından melekler indirilecektir.***” (Esed, 1999, II/731) manasını vermiştir. Kur'ân Yolu'nda ayete “*O gün sema bulutlarla yarılacak, **melekler peş peşe indirilecektir.***” (Karaman vd., 2014, IV/116) anlamı verilmiştir. Taberî ise kıyamet günü göklerin bulutlardan arınacağını ve meleklerin arka arkaya yeryüzüne ineceğini söylemiştir. (Taberî, 2001, XVII/439). Bu ayette kıyamet gününde göklerin yarılması, meleklerin gelmesi ve bulutun var olmasından söz edilmiştir. (Şinkitî, 2004, VI/345).

Meleklerin yeryüzüne inmesinin ancak bir hakikatı fiiliyata dökmek adına (15/7-8) olacağı bildirilmiştir. Oysa hakkı inkâra şartlanmış olanlar, Hz. Nebiden doğruluğunu ispatlamak için melekleri getirmesini istemiştir. Meleklerin indirilmesinin, hakkın iktizası için olacağı, yoksa müşriklerin anlamsız ve saçma isteklerini karşılamak için meleklerin indirilmeyeceği beyan edilmiştir. Meleklerin sıradan insanlara gözükmesinin, sadece hesap gününde olacağı bir başka ayet vesilesiyle açıklanmıştır. (Esed, 2015, 626).

Meleklerin yeryüzüne inmesi, orada gerçekleştirilecek cennet ve cehennem işleriyle alakalı olabileceği belirtilmiştir. Zira Hz. Nebi döneminde melekler indirilmesi halinde her şeyin hükmünün kesinleşeceği (bkz. 6/8) bildirilmiştir. Bu yüzden melekler, ancak hesap gününde hakkın gereği olarak indirileceği açıklanmıştır. (Esed, 2015, 626). O gün meleklerin, rabbimizin huzurunda saf düzenine girmiş halde bekleyecekleri (78/38) belirtilmiştir.

Kur'ân'ın açıklamalarında meleklerin yeryüzüne indirilmesinden bahsedilmiştir. Mesela “Ayrıca onlar, ‘Neden ona [alenen] bir melek gönderilmiş değil?’ derler. Ama bir melek göndermiş olsaydık, muhakkak ki, her şeyin hükmü verilip bitmiş olurdu ve onlara [pişmanlık için] başka bir fırsat tanınmazdı.” (6/8) ayeti, bunlar hakkında tatat edilmiştir. Kur'ân Mesajı'nda bu ayete hesap gününün gelip çatması açıklaması yapılmıştır. Zira melek olarak tanımlanan güçlerin, gerçek şekilleriyle kendilerini insana yalnızca o zaman gösterecekleri ve onun kavrayış alanı içine girecekleri ifade edilmiştir. (Esed, 2015, 295).

Yine meleklerin gerçek şekil ve varlıklarıyla görünmesinin mahşer meydanında olacağı ve tanrının huzurunda durdukları gibi gerçek şekilleriyle orada sıralanacakları kimi ayetlerde (bkz. 89/22; 2/210) açıklanmıştır. Kur'ân Mesajı'nda bu konuya temas edilmemiştir. “Bu insanlar, Allah'ın, kendisini bulutların gölgeleri arasından meleklerle birlikte onlara göstermesini mi bekliyorlar? Ama [o zaman] her şeye karar verilmiş ve her şey Allah'a döndürülmüş olurdu.” (2/210) ayetinde Allah'ın bulutlar içinden meleklerle birlikte kendisini göstereceği ahiret gününe

atıf yapılmıştır. Fakat Kur'ân Mesajı'nda Allah'ın meleklerle birlikte bulutlar içinde kendini göstermesine temas edilmemiştir. (Esed, 2015, 111).

Müellif, kıyamet gününde meleklerin devamlı bulundukları mevkii terk edeceklerini ve peyderpey yeryüzüne inceklerini ifade etmiştir. Ontolojide önemli bir yeri olan beşer üstü varlıkları, melek olarak tanımlanan güçler şeklinde anlamıştır. Yani bu açıklama, esasen başka ayetlere yapılan meallerde ve getirilen açıklamalarda hep ön plana çıkarılmıştır.

2.8. Melekler Huzura Almakla Görevlidir

Meleklerin bulutlar içinde inmesinden söz eden ayet, aslında bu ayet tarafından daha net olarak açıklanmıştır. Kur'ân, ahirette insanın tabi tutulacağı muameleden ve huzura alınacağından bahsetmiştir. Kur'ân, özellikle insanların sorgulama için huzura alınacağı sırada mutlaka yanında sürücü yani sâik bir meleklerle birlikte bir şahidin bulunacağını haber vermiştir. İnanmayanların Allah'ın huzuruna alınmasından bahseden ayete [وَجَاءَتْ أَقْدُ كُنْتُ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ] (50/21-22) Kur'ân'da yer verilmiştir. Kur'ân Mesajı'nda ayete “**Her insan, [kendi geçmişi] iç dürtüleri ve vicdanı ile ortaya çıkacak [ve ona] ‘Sen, [denilecek,] bu [Hesap Günü]nü umursamıyordun, ama şimdi Biz senin (gözündeki) perdeni kaldırdık, bakışın bugün artık daha keskindir!’ Ve onun (kişiliğinin) bir parçası ‘Her zaman benimle olan işte budur!’ diyecek.**” mealini uygun görmüştür. (Esed, 2015, 1239). Kur'ân Yolu'nda “**Her şahıs, yanında bir sürücü, bir de şahitle gelir.** (Ona şöyle seslenilir:) ‘Sen bu konuda tam bir gaflet içindeydin, artık gözünden perdeni kaldırdık, şimdi gözün keskindir.’ Arkadaşı, **‘İşte hep beraber olduğum şahıs burada.’** der.” (Karaman vd., 2014, V/108).

Taberî, sûra üflendiği gün her canı huzura götürmek için sürükleyen bir sâik ve dünyada işlediği iyilik ile kötülöklere tanıklık yapacak bir şahid bulunduğı halde rabbimizin huzuruna alınacağı şeklinde tefsir etmiştir. İbn Abbas (ö. 68/687) ve Dahhâk (ö. 105/723), sâik ile meleklerin, şahid ile insanın kendi nefsinden bir tanığın kastedildiğini söylemiştir. Kendinde olanların eller ve ayaklar olduğunu beyan etmiştir. Meleklerin insanın aleyhinde şahitlik edeceklerini de vurgulamıştır. Mücâhid (ö. 103/721), bunların insanın yaptıklarını yazan ve onlara tanık olan iki melek olduğunu beyan etmiştir. İbn Zeyd ise insanın amellerini kaydetmekle görevli meleğin sâik olduğunu; şahidin ise mahşer gününde bulunacağı yeri gösteren bir başka melek olduğunu söylemiştir. (Taberî, 2001, XXI/429-431).

Esed ise ayetin lafız olarak bir sürücü yani sâik ve bir şahid ile huzura getirilmesi manasında olduğunu beyan etmiştir. Ayette geçen sâik terimi ile insanın aslı dürtülerini ve özellikle onu kendi tutkularına sınırsız şekilde bağlayan ve böylece günaha sürükleyen dürtüleri kastedilmiştir. Vicdan olarak çevirdiği şahid terimini ise insanı kendisine karşı şahitlik yapmaya, yani sonraki ayette atıfta bulunulan perdenin kaldırılmasına zorlayan kendi manevî ve ahlakî gerçekliğinin farkına varmasına yol açan insan vicdanının daha derin katmanlarının uyanışı ifade etmiştir. Müellif ayette lafız olarak onun yakın arkadaşı anlamına gelen *karînuh* ifadesinin, başka bir şey ile bağlantılı, ilişkili yahut gizli ortak olan herhangi bir şeyi gösterdiğini ifade etmiştir. Aslında *karîn* tabirini bir kişinin öteki kişiliği olarak çevirdiğini (41/25; 43/36) beyan etmiştir. 21'inci ayet ile bir arada okunduğunda bu örnekte, insanın bir parçası yani onun uyanmış olan ahlakî bilincinin kastedildiğine işaret edilmiştir. Yanında hazır olması ise günahkârın aklının, kendisini kötölöğe yönelten dürtülerin ve isteklerin her zaman az veya çok bilincinde olmuş, hatta belki de bunlara karşı eleştirici davranmıştır. Ama ayetin devamında gösterildiği gibi, bu gecikmiş ve bu sebeple ahlaken etkisiz kavrayış, insanın sorumluluğunu azaltmamış, belki tersine daha da artırmıştır. (Esed, 2015, 1237-1238). Kur'ân Yolu'nda dirilişten sonra insanların gayb âlemine ilişkin birçok şeyi göreceklerine temas edilmiştir. Sonra yanlarında âdeti zaptiye veya jandarma gibi bir sürücü melek, bir de tanık yani yazıcı melek veya amel defteriyle teker teker ilahi huzura alınacakları ifade edilmiştir. Ayrıca suçü başkalarına atmak suretiyle yapılacak savunmaya cevap

verileceği, insanların neyi hak ettiklerini anladıktan sonra cehenneme sürülecekleri belirtilmiştir. (Karaman ve Ark, 2014, V/110).

Konu, bazı tefsirlerde kısmen meleklerle ilgili olarak anlatıldığı için Esed'in atıflarının izlenmesi düşünülmüştür. Müellif, sâik ile insanın dürtülerinin, şâhid ile insanın vicdanının kastedildiğini sandığı ayet ve açıklamalara bazı atıfta bulunmuştur. Kur'an Mesajı'nda insanın huzura alınacağı, yanında dürtülerinin ve vicdanının ona eşlik edeceği söylenmiştir. Oysa Kur'an Yolu'nda sâik ve şâhid için iki görevli melek olduğu bildirilmiştir. Bu bağlamda şâhidin insanın dünyadaki iyi ve kötü işlerini yazdığı, sâikin ise insanları rabbimizin huzuruna sevk etmekle görevli bir başka melek olduğu belirtilmiştir.

2.9. Melekler Kıyamda Dururlar

Kur'an, rabbimizin huzurunda meleklerin, özellikle ruhun saf bağlayacağı ve öylece ayakta duracağı belirtilmiştir. Kur'an, meleklerin ve ruhun huzura çıkacağı ve orada saf düzenine geçeceğine dair ayet [يَوْمَ يُنْفَخُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا] (78/38) şeklindedir. Kur'an Mesajı'nda ayete "*bütün [insan] ruhların[ın] ve bütün meleklerin saf saf sıralandıkları gün, Rahman'ın izin verdikleri dışında hiç kimse konuşmayacak ve [herkes, yalnız] doğruyu söyleyecek.*" (Esed, 1999, III/1227) meali verilmiştir. Kur'an Yolu'nda ise ayete "*Ruh ve meleklerin saf saf olup durduğu o gün, rahmanın izin verdiklerinden başkaları konuşamayacaklar; konuşan da doğruyu söyleyecektir.*" (Karaman vd., 2014, V/539) meali verilmiştir.

Kur'an Mesajı'nda lafız olarak ruh manasına gelen kelimeye, bütün insanların ruhları manası verilmiştir. Burada her ne kadar tekil olarak kullanılmış ise de çoğul manasında alınmış ve bu bağlamda onun taşıdığı anlamın bu olduğu ifade edilmiştir. (Esed, 1999, III/1228). Kur'an Yolu'nda ruh sözcüğünün Cebrail, büyük bir melek ve meleklerin ileri geleni, Allah'ın melek olmayan bir ordusu, âdemoğulları veya ruhları ya da Kur'an olduğu söylenmiştir. Allah'a yakın olsalar bile izin vermedikçe ruh ve meleklerin konuşmasına izin verilmemiştir. Konuştukları zaman ise ancak doğruyu söylemeleri istenmiştir. (Karaman vd., 2014, V/541). Taberî, ruhun büyük meleklerin devasa yaratılışa sahip olan bir melek olduğu, diğerleri Cebrail olduğu, âdemoğulları veya onların ruhları veya Kur'an olduğu şeklinde açıklamıştır. (Taberî, 2001, XXIV/49).

3. Cehennemde Melekler

Allah, bu dünyada göremediğimiz beşer üstü varlıklar olan melekleri, öteki dünyayla ilgili işleri tasarlamak için de vazifeli kılmıştır. Bunların bir kısmını cehennemde görevlendirmiştir. Bu muhafızlar, orada insanların inkâra şartlanmış olanlara, batıl din taraftarlarına ve dinlerini bozanlara gerekli cezaları uygulamak ve kontrol etmekle mesul tutulmuştur. Kur'an, cehennemde görevli melekler için bazı bilgiler vermiştir. Kur'an'ın değişik sureleri ve farklı ayetlerinde bu bilgilere yer verilmiştir. Bu açıdan ilkin cehennemde görevli on dokuz meleğin varlığından haber vermiştir. Bu meleklerin en önemlisi ya da baş görevlisinin zebani olduğu söylenmiştir. Bunlardan birinin de malik adlı melek olduğuna Kur'an'da temas edilmiştir.

3.1. Görevli On Dokuz Melek Vardır

Kur'an, öteki dünyanın en önemli iki hadisesinden birinin, inkârcılar için hazırlanmış cehennem olduğunu bildirmiştir. Bu bağlamda o, cehennemde görevli meleklerin sayılarının on dokuz olduğunu beyan etmiştir. Sayının on dokuz olarak belirlenmesini Kur'an, müminlerin imanının ziyade edilmesine ve kitap verilenlerin kesin bilgiye ulaşmasına bağlamıştır. Yine bu rakam, inkâr edenlerin ve kalplerinde hastalık olanların denenmesi için bu haliyle belirlenmiştir. Kur'an'da cehennemde görevli meleklerin sayısının on dokuz olduğunu beyan eden ayete [عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ] (74/30) yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayete "*Onun üzerinde on dokuz [güç] vardır.*" (Esed, 1999, III/1206) anlamı verilmiştir. Burada **melek** ifadesinin yerine **güç** sözcüğü

yeğlenmiştir. Kur'an Yolu'nda ayete “*Orada on dokuz görevli vardır.*” (Karaman vd., 2014, V/493) meali verilmiştir. Taberî ise “*Sakarda on dokuz görevli vardır.*” (Taberî, 2001, XXIII/435) manasını uygun bulmuştur. Bu bağlamda en eski tefsir ile en yenisi, **görevli** sözcüğüyle karşılaşmış, fakat Esed, bunu **güç** kelimesiyle açıklamıştır.

Kur'an Mesajı'nda melekler, bir varlık kategorisi olarak görülmediğinden mealde melek sözcüğü yerine **güç** kelimesini tercih etmiştir. Müfessir, klasik müfessirlerin çoğunun cehennem görevlilerinin melekler olduğunu ve sayılarının on dokuz olarak belirtildiğine işaret etmiştir. Bu bağlamda meleklerin, esasen insanın kendi içindeki maddî, zihni ve hissî güçler olduğu söylenmiştir. (Esed, 1999, III/1207). Esed'e² göre bu melekî güçler, insanı diğer yaratıklardan üstün kılmıştır. Fakat bunlar, yanlış kullanıldığında insanın kişiliğini yozlaştırmış ve sahibini, ahirette şiddetli azaba sürüklemiştir. Râzî, bu güçleri veya melekeleri, hayvan ve insan bedeninin yedi organik fonksiyonuyla özdeşleştirmiştir. Bu yedi meleke, cazibe, bağlılık, zararlı yabancı maddelerin dışarı atılması, yararlı yabancı maddelerin içeri alınması, besinlerin hazmedilmesi, büyüme ve üreme olarak sıralanmıştır. (Esed, 1999, III/1207). Yine filozoflar, bu güçleri görme, işitme, dokunma, koklama ve tatma gibi **dışsal** yahut fiziksel beş duylar olarak belirtmiştir. İbn Sina (ö. 438/1037), bu melekî güçleri, soyutlanmış duyusal imgeleri algılama, düşünceleri bilinçli şekilde kavrama, duyusal imgeleri hatırlama, bilinçli kavrayışları anımsama ve duyusal imgeler ile daha yüksek kavrayışları uyumlu hale getirme yeteneği olarak tanımlanan beş **içsel** yahut zihni duyuyla eş tutmuştur. Ayrıca onlar, bir de hem **dışsal** hem de **içsel** duyulardan gelen isteme yahut nefret etme veya korku yahut öfke duyguları ile bunları denk tutmuştur. Böylece insanın ruhsal akıbeti üzerinde belirleyici olan güçlerin veya melekelerin toplamı, on dokuza çıkarılmıştır. Esed'e göre bu güçler, toplu olarak ele alındıklarında, insana kavramsal düşünme yeteneği kazandırmış ve bu konuda onu meleklerin bile üstüne çıkarmıştır. (Esed, 1999, III/1207). Müellif, melâikeyi melekî güçler olarak anlamış ise de *onu meleklerin bile üstüne* ifadesi ile tezat teşkil eden bir açıklama yapmıştır.

Burada insanı günah işlemeye sevk eden ve böylece cehenneme atılmasına neden olan bedenî, zihni ve hissî güçlerin, bilfarz, on dokuz olarak açıklanması, bilimsel manada üzerinde durulması gereken bir husus olarak algılanmıştır. Yani biyolojik, anatomik ve psikolojik açıdan bu verinin irdelenmesi gerektiği düşünülmüştür. İslam irfanında bunun bir karşılığının olabileceği varsayılmıştır.

Müellif, ayete verdiği güç manası ile Râzî'den aktardığı tefsirin açıklamasını, başka bir ayetle ve ona yapılan açıklamayla karşılaştırmayı salık vermiştir. İlgili ayete Kur'an'da [وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ] (2/30) şeklindedir. Müellif, ayete “*İşte o zaman rabbin meleklerle: ‘Bakin, Ben yeryüzünde ona sahip çıkacak birini yaratacağım!’ demişti. Onlar: ‘Seni övgüyle yüceltip takdis eden bizler dururken, orada, bozgunculuğa ve yozlaşmaya yol açacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. [Allah:] ‘Sizin bilmediğiniz (çok şey var, onları) Ben bilirim!’ diye cevapladı.*” (Esed, 1999, I/11) mealini vermiştir. Kur'an Yolu'nda “*Hani rabbin meleklerle, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım.’ demişti. Onlar, ‘Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah ‘Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim.’ buyurdu.*” (Karaman vd., 2014, I/100) meali verilmiştir.

Esed'in aktardığı meseleye Kur'an Yolu'nda temas edilmiştir. “O, insanın günah işleyip cehenneme girmesine sebep olan beden ve zihin güçlerini on dokuz olarak tefsir etmiş, cehennemde gözetim vazifesi yapan **zebânîlerin sayısı ile bu güçler arasında bir ilginin** bulunduğunu ifade etmiştir. (Karaman vd., 2014, V/496). Müellif, meleklerle ilgili durumu izah

² Kur'an Mesajı ve Kur'an Yolu tefsirlerinden yapılan alıntılarda kısmî düzeltme ve kısaltmalar yapılmıştır. Bunda üslup birliği ve anlaşılabilirlik hedeflenmiştir.

etmemiş, onun yerine temsili anlatım üzerine odaklanmıştır. Büyük dirayet müfessirinden müellifin naklettiği cümlede esasen zebânîlerin sayısı ile insanın içinde olan bedenî, hissî ve zihnî güçler arasında ilgi olabileceği ifade edilmesine karşın müellif, meleklerin hakikatte insandaki maddî, zihnî ve hissî güçler olduğunu açıkça ifade etmiştir. Bu bağlamda müfessirin, ayet mealinde güç olarak anladığı melekler ifadesini, tefsir kısmında ise insanın maddî, zihnî ve hissî kuvveleri olarak anlamıştır. Bu ayete verilen meal ve yapılan açıklama, Kur'an'ın melek anlayışına, İslam geleneğinde meleklerle iman şartına aykırılık teşkil etmiştir. Ayrıca Râzî'nin tefsirinde beyan ettiği düşünceleri de yanlış aktarmıştır. (Karaman vd., 2014, V/496).

Meleklerin sayısının belirtildiği ayetin devamındaki ifadeye “...ve onların sayısını hakikati inkâra şartlanmış olanlar için bir sınama (aracı) yaptık...” (Esed, 1999, III/1207) mealini uygun görmüştür. Bir tefsirde ise ayete “...Onların sayısını da inkâr edenler için sadece bir imtihan vesilesi yaptık...” (Karaman vd., 2014, V/497) anlamı verilmiştir. Taberî ise “...Görevli bu meleklerin sayısını, müşrik kureyşliler için deneme vesilesi kıldık...” (Taberî, 2001, XXIII/437-438) anlamını uygun görmüştür.

Müellif, bu pasajın müteşabih karakterine yapmıştır. Oysa hakikati inkâra şartlanmış olanlar onu, müteşabih olarak kabul etmemiş ve gerçek manasına erememiştir. Kâfirler, Kur'an'ın **müellifi** olarak Hz. Muhammed'i gördükleri için belli bir sayıyı vurgulamasını sağlayan sebepler üzerinde sipekülasyonlar yapmışlar ve teşbihi, temsili lafzî anlamında almışlardır. Böylece mesajın özü bütünüyle gözden kaçırılmıştır. (Esed, 1999, III/1207). Kur'an Yolu'nda pasaja bir önceki ayet indiğinde müşrikler, kendilerinin çok kalabalık olduğunu ve on dokuz beğçinin kendilerini cehenneme sürüklemekte yetersiz kalacaklarını belirtmiş ve bu sebeple ayeti alaya almışlardır. Bu ayette ise meleklerin cehennem işlerine bakmakla görevlendirildiği bildirilmiş ve müşriklerin meleklerle asla baş edemeyeceği açıklanmıştır. Aslında değil müşriklerin, inkârcıların hepsi bir araya gelse bile sadece tek bir meleğe bile güçlerinin yetmeyeceği belirtilmiştir. On dokuz sayısı, bir imtihan vesilesi olarak verilmiştir. (Karaman vd., 2014, V/497) Taberî, mealdeki manayı Katâde'den rivayet etmiştir. Ayrıca Allah'ın cehennem beğçilerinin sayısından haber vermeyi, inkârcılar için bir test aracı kılmıştır. Çünkü onlar, beğçilerin sayısını yalanlamış, hatta içlerinden biri, kendisinin diğerleri adına beğçileri alt edeceğini söylemiştir. (Taberî, 2001, XXIII/437-438).

Netice olarak kaynaklarda somut ve müşahhas manada meleklerin varlığına değinilmiştir. Müellif, onların sayısını ifadesiyle meleklerin mi yoksa melekî güçlerin mi kastedildiğini kapalı bırakmıştır. Ancak meleklerin sayısının kastedilmiş olacağı dikkate alınmıştır. Meleklerin somut ve müşahhas varlıklarını sanki müellifin kabul ettiği anlaşılmıştır. Müellif hakkında tersinin düşünülmesi mümkün görülmüştür. Bu durumda Kur'an'da bir varlık kategorisi ve iman edilmesi gereken bir varlık sıklası olarak beyan edilen melekler, başka bir manaya ötelenmiş veya tahrif³ edilmiştir. Bu mana, aslında tevlin şartlarını taşımamış ve yorumda somut verilere istinat edilmemiştir.

3.2. Cehennemde Muhafız Melekler Vardır

Kur'an'da bir varlık kategorisi ve iman öznesi olarak meleklerle çeşitli atıflar ve vurgular yapılmıştır. Meleklerin cehennemde görevlendirildiği ve vazifeli beğçilerinin yalnız meleklerden seçildiği ifade edilmiştir. Gerçekten cehennem görevlilerinin meleklerden seçildiğine işaret eden ayetin metnine [وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً وَمَا جَعَلْنَا عِدَّتَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيَقِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَرْتَدَّ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَّا بِرِئَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ] (74/31) şeklinde Kur'an'da yer verilmiştir. Bu ayete müfessir, “Çünkü yalnızca melekî güçleri [cehennem] ateşinin gözcüleri kıldık...” (Esed, 1999, III/1207) manasını vermiştir. Kur'an Yolu'nda “Biz cehennem işlerine bakmakla yalnız melekleri görevlendirmişiz...” (Karaman vd., 2014, V/497) mealini vermiştir. Taberî meal için kurduğu

³ Ayet, tevil edilmemiş, aksine tahrif edilmiştir.

cümlede “Biz, cehennem görevlilerini sadece meleklerden var ettik...” (Taberî, 2001, XXIII/437) açıklamasına yer vermiştir.

Kur'an Mesajı'nda ayette yer alan **melâike** ifadesi **melekî güçler** olarak açıklanmıştır. İnsan, bilinçli algılama ve kavramsal düşünme yetenekleri sayesinde iyi ile kötüyü ayırt etme bilgisine ermiş ve büyük ruhî üstünlükleri elde etmiştir. Bu nedenle bu güçler burada lafız olarak melekler olsa da bunun yerine **melekî güçler** olarak yorumlanmıştır. Kur'an'ın nüzul sürecinde **melek** terimi, ilk defa burada kullanılmıştır. Melekî güçlerin göz ardı edilmesi veya kasıtlı olarak kötüye kullanılması, insanın bütün günahlarının ve dolayısıyla öteki dünyadaki azabının temelini teşkil etmiştir. Bu açıdan söz konusu güçler, önceki ayetteki **onun üzerinde** ifadesini tamamlayıcı olarak **cehennem ateşinin gözcüleri** şeklinde anılmıştır. (Esed, 1999, III/1207). Kur'an Yolu'nda ayete meleklerin cehennemdeki işlere bakmakla görevlendiği beyan edilmiştir. Müşriklerin meleklerle karşı karşıya geldiklerinde gördükleri karşısında dillerini yutacakları ve afallayacakları belirtilmiştir. Aslında bütün inkârcılar bir araya gelse bile bir meleği zapt edemeyecekleri bildirilmiştir. On dokuz sayının verilmesi, imtihan vesilesi olarak gösterilmiştir. (Karaman vd., 2017, V/497). Taberî, Ebu Cehil'in Kureys'e söylediği bir hitabede şu hususa temas ettiğini beyan etmiştir. İçinizden her on kişi, meleklerden birine üstün gelemez mi? Meleklerden oluşan cehennem görevlilerine kim üstünlük sağlayabilir? (Taberî, 2001, XXIII/437).

Müellif, buradaki melâike ifadesini, bir varlık kategorisi ve iman edilmesi gereken bir gayb ögesi olarak anlamamıştır. Bunun yerine melekleri, insanda mündemiç olan, ondan ayrılmayan bilinçli algılama ve kavramsal düşünme yetenekleri olarak ifade etmiştir. Meleklerin ontolojik varlığını yadsıyan bu tevilde⁴ gerçeklere, dile ve nakle dayanılmamıştır. Kur'an Yolu'nda melekler, bir varlık kategorisi olarak görülmüş ve iman edilmesi gereken yaratıklar olarak algılamıştır. Böylece müfessirin tevili ile bunun tefsiri arasında bir mahiyet farkı oluşmuştur. Yine onun tevili ile melekleri hakiki bir varlık olarak gören Taberî arasındaki yorum farkı, bariz bir şekilde kendini göstermiştir.

3.3. Zebaniler Görevli Meleklerdir

Kur'an, cehennemde görevlendirilmiş meleklerden bahsetmiştir. Bu meleklerle zebani denildiğini ifade etmiştir. Bu meleklerin cehennemliklere çok kötü davranmaları hem ellerini hem de ayaklarını kullanmaları hasebiyle zebani adı verildiği ifade edilmiştir. Sadece bir defa kullanılan bir kelime olan zebani ile azap meleklerinin kastedildiği ifade edilmiştir. (Yavuz, 2013, XLIV/164). Cehennemde görevli meleklerin zebaniler olduğunu beyan eden ayete Kur'an'da [سَدُغُ الرَّبَابِيَّةِ] (96/18) yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayete “[o zaman] Biz de **semavî azap güçlerini çağırırız!**” (Esed, 1999, III/1287) manası uygun bulunmuştur. Kur'an Yolu'nda “Biz de zebanileri çağıracağız!” şeklinde tercüme edilmiştir. Zebaniler diye çevrilen zebaniye sözcüğü, itmek ve savmak manasındaki zeben veya zebn kelimesinden türemiştir. Çoğul bir isim olarak azap meleklerini ifade etmek için konulmuştur. (Karaman vd., 2014, V/655).

Kur'an Mesajı'nda semavî azap güçleri denilen zebaniler açıklanmamıştır. Klasik ve modern kaynaklarda zebani için şu bilgilere yer verilmiştir. Zebani ismi, insanları cehenneme sevk eden ve cehennemi yöneten meleklerle verilmiştir. Bunlar, cehennemliklere çok şiddet uyguladıkları veya bu esnada el ve ayaklarını kullandıkları için bu adla tesmiye edilmiştir. Kur'an'da sadece bir yerde geçen zebani ifadesine sahabe, azap melekleri manasını vermiştir. Zebanilerin bir melek grubu olduğu ifade edildiği için başlarında Malik adlı meleğin bulunduğu beyan edilmiştir. Zebanilerin sayısının 19 olduğu ayette yer almıştır. (74/30). Bunların azap meleklerinin yöneticileri olduğu söylenmiştir. Bu meleklerle ayrıca hazene-i cehennem de denilmiştir. Bunların

⁴ Bu, teviden daha ziyade tahrif olarak adlandırmayı hak etmiştir. Zira tevil ve tefsir, bir kurala bağlanmıştır. Tahrif, hiçbir kuralı olmadığı anımsatılmıştır.

cehennemlikleri perçemlerinden tutacağı ve yüzükoyun cehenneme sürükleyeceği, ardından azabı uygulamaya başlayacağı ifade edilmiştir. (Yavuz, 2013, XLIV/164).

Kur'an Mesajı'nda semavi azap güçleri olarak anılan zebaniler, Kur'an Yolu'nda melekler, zebani olarak korunmuştur. Bu tutum, iki tefsir ve meal arasında bir anlayış farkının olduğunu gösteren en önemli delillerden biri olarak algılanmıştır.

3.4. Malik Cehennem'in Baş Görevlisidir

Kur'an'ın cehennem tasvirlerinde görevli bazı meleklerin varlığından haber verilmiştir. Bunlardan birinin de malik adıyla müsemma melek olduğu Kur'an'da bildirilmiştir. Bazı yerlerde zebanilerin bir melek grubu olduğu ifade edildiği için başlarında Malik adlı meleğin bulunduğu beyan edilmiştir. Bunlar, Allah'a inanmayan kötü ruhlu insanlara verilen ilahi cezayı uygulamakla görevlendirilmiştir. Bu duruma Kur'an'da [وَنَادُوا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَيْكَ قَالَ إِنكُم مَّاكُثُونَ] (43/77) ayetiyle işaret edilmiştir. Kur'an Mesajı'nda bu ayete “*Ve onlara: ‘Ey [cehennemi] idare eden [melek]! diye seslenecekler, ‘Bırak rabb'in işimizi bitirsin!’ [Bunun üzerine] melek, ‘Siz artık [bu durumda] kalacaksınız!’ diye cevap verecek*” (Esed, 2015, 1181) mealı uygun görülmüştür. Kur'an Yolu'nda ise ayete “*Onlar, ‘Ey Malik! Rabb'in bizim işimizi bitirsin!’ diyecekler. O da ‘Burada kalıcısınız.’ cevabını verecektir.*” (Karaman vd., 2014, V/784) şeklinde tercüme edilmiştir. Bu, günahkârların çaresizliklerinin dayandığı bir zirve olarak sunulmuştur. Onlar, kendilerinin helak edilmelerini istemişler, fakat bu isteklerine olumlu yanıt verilmemiştir.

Kur'an Mesajı'nda ayette geçen Malik sözcüğüne idare eden anlamını uygun görmüştür. Bu arada cehennem ve melek sözcükleri, paranteze alınmıştır. Oysa kaynaklarda Malik için cehennemi idare eden melek denilmiştir. Kur'an Yolu'nda cehennemliklerin görevli meleklerden bir istekte bulunduklarına temas edilmiştir. Buna göre onlar, azaplarının hafifletilmesi için meleklerden aracılık yapmalarını (40/49) istemiştir. Bu isteklerine olumlu karşılık bulamayan inkârcılar, bu defa Malik adlı görevliye yalvarmış ve artık dayanamadıkları azap dolayısıyla yok edilmelerini talep etmiştir. (Karaman vd., 2014, V/785).

Neticede Kur'an Mesajı'nda cehennemde görevli melek, yönetici olarak açıklanmıştır. Kur'an Yolu'nda ise ayette olduğu gibi Malik olarak belirlenmiştir. Bu durumda ikisi arasında bir kıyası gerektirecek bir durum görülmemiştir.

3.5. Sorgulayan Muhafızlar Vardır

Kur'an, gaybî varlıklar olan meleklerin cehennem'in kapılarında bekleyeceklerinden ve inkârcıları cehenneme atacaklarından söz etmiştir. Bu görevliler, aynı zamanda cehenneme sevk edilen kâfirlere bazı sorular sormuştur. Bunların ne olduğunu Kur'an açıklamıştır. Bu hususa değinen ayete [حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهَا فَتَحَتْ أَبْوَابَهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَتْلُونَ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ] (39/71) şeklinde Kur'an'da yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayete “*...oraya vardıklarında kapılar açılacak ve muhafızlar onlara, ‘Aranızdan, size rabb'inizden mesajlar getiren ve sizi bu [hesap] gününe karşı uyarın elçiler gelmedi mi?’ diye soracaklar...*” mealini vermiştir. (Esed, 1999, III/951). Kur'an Yolu'nda ayete “*...nihayet oraya vardıklarında cehennem'in kapıları açılacak; bekçileri onlara, ‘İçinizden, size rabb'inizin ayetlerini okuyup duyuran ve böyle bir günle karşılaşacağınızı bildirerek sizi uyarın bir elçi gelmedi mi?’ diye soracak; onlar da ‘Evet geldi’ diyecekler...*” (Karaman vd., 2014, IV/633) mealı verilmiştir. Taberî, açılan cehennem kapılarının yedi tane olduğunu belirtmiştir. Görevlileri kâfirlere, elçilere indirilen kitaplar ile delillerle ümmetlerine verdiği mucizelerin kendilerine gelip gelmediğini sual etmişlerdir. Yine cehennem kayyımları kâfirlere, bugünle karşılaşacağınızı ya da bugün varacağınızı yerin ne olacağını bildiren elçilerin var olup olmadığını sormuştur. (Taberî, 2001, XX/265).

Kur'an'da cehennem bekçilerinin, cehenneme attıkları her topluluğa elçinin gelip gelmediğini sorguladıkları haber verilmiştir. Bu duruma birçok ayette temas edilmiştir. Benzer bir

ayetin metnine yine [تَكَادُ تَمَيَّرُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُلْقِيَ فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ] (67/8) şeklinde Kur'an'da yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayete "Neredeyse öfke ile patlarcasına (çıkardığı sesi); [ve] her grup [günahkârın] oraya her atılışında, **bekçiler onlara soracak: 'Size hiç uyarıcı gelmemiş miydi?'**" meali verilmiştir. (Esed, 1999, III/1168). Kur'an Yolu'nda ise "Cehennem neredeyse öfkesinden çatlayacak! Oraya her bir grup atıldıkça, **muhafızlar onlara 'Size bir uyarıcı gelmemiş miydi?'** diye sorarlar." (Karaman vd., 2014, V/431) meali uygun görülmüştür.

Taberî, cehennem görevlilerinin gruplara bölünmüş kâfirlere bazı sorular yönelttiklerini beyan etmiştir. Dünyadayken böyle bir azaba duçar olacağınızı size haber veren bir uyarıcı gelmemiş midir? diye sorduklarını, buna mukabil onların 'Evet, bizi bu azaba karşı uyaran elçiler gelmiştir. Fakat dünyada Allah'ın hiçbir şey indirmedığı dile getirilmiştir. (Taberî, 2001, XXIII/125). Kur'an Yolu'nda cehennem bekçilerinin, oraya getirilenlere eleştiri mahiyetinde sorular sorulacağını gündeme taşımıştır. Aslında burada henüz ellerinde fırsat bulunanlar için dolaylı bir uyarı yapıldığı ifade edilmiştir. (Karaman vd., 2014, IV/635).

Kur'an Mesajı ve Kur'an Yolu tefsirlerinde bekçiler ve mahiyetleri çok fazla irdelenmemiştir. Oysa bazı ayetlerde cehennem görevlilerinin meleklerden seçildiği beyan edilmiştir. Buna göre bekçilerin de doğal olarak melekler olması gerekmiştir. Fakat müfessirler gerek meallerde ve gerekse tefsirlerde buna dair fazla bir açıklama yapmamıştır. Bu bağlamda mukayese edilecek bir durum da ortaya çıkmamıştır.

3.6. Cehennemin Kapılarında Görevliler Vardır

Kur'an'da cehennemin kapılarının yedi olduğu bazı ayetlerde dile getirilmiştir. Cehennemde görevlendirilen meleklerin bu kapıların bekçileri olduğu beyan edilmiştir. Öte dünya işleri arasında meleklerle, cehennem kapılarında bekçilik görevi verilmiştir. Kur'an, bu göreve dair bazı ayrıntılar vermiştir. Kâfirlerin cehennemin giriş kapısına kadar sürükleneceği, ardından ateşle dolu cehennem çukuruna atılacakları belirtilmiştir. Bu açıdan cehennemin yedi girişi olduğu ve her girişe muhafızların yerleştirildiği [وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ] (15/44) ayetiyle haber verilmiştir. Müellif bu ayete "o cehennem ki, yedi kapıdan girilir, her kapıdan onlardan (günahlarının niteliğine göre) ayrı bir kafil halinde." (Esed, 1999, II/519) mealini vermiştir. Kur'an Yolu'nda ayet, "Onun yedi kapısı vardır. Her kapıdan girmek üzere de onlardan birer grup belirlenmiştir." (Karaman vd., 2014, III/349) şeklinde tercüme edilmiştir.

Kur'an Mesajı'nda ayetin lafız olarak "yedi kapısı ve her kapı için onlardan taksim edilmiş bir kafil veya bir cüz var." anlamında olabileceğine işaret edilmiştir. Günahlarının derecesine göre şeytana uyanları öte dünyada bekleyen azabın yedi derecesi veya seviyesi dile getirilmiştir. Cehennem isminin Kur'an'da aynı konuda kullanılan yedi isimden biri olarak mecazi olduğu söylenmiştir. Böyle mecazî olmasının zaruri olduğunu ifade eden müellif, bu isimlerin Kur'an'ın gayb diye tanımladığı, insanın algı ve tasavvur sınırlarının dışında kalan alanla ilgili olduğunu söylemiştir. Bu isimlerin nâr/ateş, cehennem ve cehim/harlı ateş, sa'ir/harlı alev, sakar/kavurucu ateş, cehennem ateşi leza/ hiddetli alev/alev püskürtüsü ve hutame/ezici azap olduğu belirtilmiştir. Çok açık bir şekilde öte dünyaya ilişkin bu azap tanımlarının temsili olduğuna işaret etmiştir. Buna göre cehennemin yedi kapısı (15/44) ifadesi, aynı şekilde temsili karakterde olmuş ve dünya hayatında yapılan veya edilenlerle ilgili olarak cehenneme götüren yedi yola, çeşitli yollara veya günah işlemenin muhtelif yollarına işaret etmek için kullanılmıştır. (Esed, 1999, II/520).

Kur'an'da cehennemin yedi kapısı olduğu (bkz. 15/44) ve bunlardan çeşitli kötülükleri işleyen kâfirlerin içeri gireceği bazı ayetlerde açıklanmıştır. Bu manada bir ayette inkâr şartlanmış olanların cehennemin her biri için belirlenmiş çeşitli kapılarından girmeleri emredilmiştir. Bu duruma değinen ayete [فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَبِئْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ] (16/29) şeklinde Kur'an'da yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda bu ayete "Haydi, girin kapılardan bakalım, içinde kalıp duracağınız cehennemin! Gerçekten de, ne kötü olacak (o gün), kendilerini boş yere büyüklük

duygusuna kaptırmış olanların düştüğü durum!” (Esed, 2015, 647) manası verilmiştir. Kur’ân Yolu’nda ayete “İçinde ebedî olarak kalacağınız cehennemin kapılarından girin! Ululuk taslayanların yeri ne kötü!” manası uygun bulunmuştur. Kur’ân Yolu’nda cehennemin kapıları ifadesinden kabirlerin kastedildiğine işaret edilmiştir. (Karaman vd., 2014, III/388, 390). Cehennemin kapılarına yönlendirilen inkârcıları, orada görevli olan zebanilerin karşılayacağı ve bazı sorulara cevap vermelerinin isteneceği Kur’ân’da beyan edilmiştir.

Bir önceki ayete müşabih olan bir başka ayette, kâfirlere cehennemin kapılarından girmelerinin emredildiği beyan edilmiştir. Buna Kur’ân’da [ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوًى] (40/76) ayetiyle değinilmiştir. Bu bağlamda cehennemin kapılarında bekleyen muhafızlar, hesapları kesinleşen ve cehenneme sevk edilen inkârcıları karşılayacakları ve onlara bir soru yöneltecekleri ayetlerde bildirilmiştir. Kur’ân Mesajı’nda bu ayete “[Şimdi] içinde yaşayıp kalacağınız cehennemin kapılarından girin içeri: yersiz gurura kapılanlar için orası ne dehşetli bir yerdir!” (Esed, 2015, 1137) meali verilmiştir. Kur’ân Yolu’nda ise ayete “Onlara, ‘içinde ebedî kalmak üzere cehennem kapılarından girin içeri! Büyüklük taslayanların kalacakları yer ne kötü!’ denir.” şeklinde bir mana verilmiştir.

Kur’ân Mesajı’nda cehennemin yedi (15/44) kapısının, diğer isimleri gibi mecaz ifade ettiği belirtilmiştir. Mecaz, asıl manasından alınıp ilgili bulunduğu başka bir manaya götürülen lafız olarak tanımlanmıştır. Kur’ân’ın net olarak söylediği yedi kapı meselesini, mecazi olarak tespit etmenin zaruret olduğunu ifade etmiştir. Oysa bir lafzın hakikat manasıyla nakledileceği mecaz manası arasında bir alakanın bulunması gerektiği söylenmiştir. Ayrıca hakikat manasının kastedilmesini engelleyen bir karinenin varlığından da söz edilmiştir. Bu ayette ne bir alaka ne de bir karine olmasına karşın ayetin mecazi anlama hamledilmesi doğru değildir. Oysa hakikat anlamından mecaza gitmek için, o anlamın imkânsızlığına işaret eden bir durumun olmasından söz edilmiştir. Burada öyle bir durum görülmemiştir. Ayrıca yedi kapının, insanı günah işlemeye sevk eden yol, şekil veya tarz olarak temsili olduğu ifade edilmiştir.

3.7. Cehennem Görevlileri Kararlı ve Azimlidir

Kur’ân, varlıklar sıkalasında çok önemli bir yer işgal eden meleklerin, cehennemde bazı görevler üstlendiklerini ve oraya girenleri tahkir ve tezyif edeceklerini haber vermiştir. Bu görevlilere çoğulu hazene olan ve gözetleyen manasında hâzin adı verilmiştir. Bu görevli melekleri anlatan ayete [يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاطٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ] (66/6) şeklinde Kur’ân’da değinilmiştir. Kur’ân Mesajı’nda ayete “Siz ey imana ermiş olanlar! Yakıtı insanlar ve taşlar olan [öteki dünyanın] ateş[in]den kendinizi ve size yakın olanları koruyun: onun başında [gözetici olarak] bulunanlar, emrettiği hiçbir şeyde Allah’a karşı gelmeyen, ama [daima] kendilerinden isteneni yapan kararlı [ve] azimli meleklerdir.” (Esed, 2015, 1344) manasını vermiştir. Aynı ayet, Kur’ân Yolu’nda “Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun. Onun başında acımasız, güçlü, Allah’ın kendilerine buyurduğuna karşı gelmeyen ve kendilerine emredileni yerine getiren melekler vardır.” (Karaman vd., 2014, V/409) şeklinde manalandırılmıştır. Kur’ân Mesajı’nda istenileni yapan melekler kısmı, semavi güçler olarak anlaşılmıştır. Bu semavi güçlerin, madde dünyasını olduğu kadar ruh âlemini yönlendiren ilahi sebep sonuç yasasına tabi oldukları beyan edilmiştir. Ayrıca bir başka yerde bunun temsili bir anlatım olduğuna işaret edilmiştir. (Esed, 2015, 1344). Kur’ân Yolu’nda ayetin meleklerle ilgili pasajı açıklanmamıştır.

Sakar terimi, insanın bu dünyada günah işlemek, ruhsal hakikatlere kör ve sağır kalmak suretiyle öteki dünyada başına açtığı azap kavramına Kur’ân’da verilen yedi mecâzi isimden biri olduğu beyan edilmiştir. Bunun ve insanın öteki dünyadaki durumuna ve akıbetine ilişkin öteki bütün Kur’ânî tasvirlerin mecâzi karakteri hem sonraki ayette hem de yirmi sekizinci ayet ve devamında açıkça dile getirilmiştir. Kur’ân Mesajı’nda bu ayetlerin anlaşılmasında Müddessir

sureesindeki açıklamaların dikkate alınması öğütlenmiştir. Zira orada melâike ifadesine melekî güçler manası verilmiştir. İnsan, bilinçli algılama ve kavramsal düşünme yetenekleri sayesinde iyi ile kötüyü ayırt etme bilgisine ermiş ve büyük ruhî üstünlükleri elde etmiştir. Bu nedenle bu güçler burada lafız olarak melekler olsa da bunun yerine melekî güçler olarak anlaşılmıştır. Vahiy tarihinde melek terimi, ilk defa burada kullanılmıştır. Melekî güçlerin göz ardı edilmesi veya kasıtlı olarak kötüye kullanılması, insanın bütün günahlarının ve dolayısıyla öteki dünyadaki azabının temelini teşkil etmiştir. Bu açıdan söz konusu güçler, önceki ayetteki onun üzerinde ifadesini tamamlayıcı olarak cehennem ateşinin gözcüleri şeklinde anılmıştır. (Esed, 2015, 1388-1389).

Kur'an Mesajı'nda istenileni yapan melekler kısmına, semavi güçler tefsiri yapılmıştır. Kur'an Yolu'nda ise melekler olarak tefsir edilmiştir. Bu açıdan ikisi arasında bir tebayün olduğu çok net olarak tespit edilmiştir. Yine Müddessir ayetinde geçen melâike ifadesi, melekî güçler olarak anlaşılmıştır.

3.8. Meleklerden Azabın Hafifletilmesini İsterler

Kur'an, kâfirlerin cehennemde görevli meleklerden azaplarının hafifletilmesi isteyeceklerini açıklamıştır. Burada gerçekleşecek olaydan bir anekdota yer verilmiştir. Aslında buna benzer başkaca küçük açıklama ve fıragmanlara daima yer verilmiştir. Böylelikle inkâra şartlanmış olanların, fırsat ellerindeyken yaptıklarından vaz geçmeleri tavsiye edilmiştir. Lakin bu öneriyi anlayacak ve ona göre tavır takınacak insanlar maalesef ortadan kaybolmuştur. Bu husustan bahsedilen ayetlere mushafta [وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ] ve [قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ نَأْتِيَكُمُ رُسُلًا بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَى قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ] (40/49-50) şeklinde yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda bu ayete “*Ve ateşin içinde olanlar cehennem bekçilerine, ‘Ne olur Rabbinize yalvarın da bir gün [bile olsa] bu azabımızı hafifletsin!’ diyecekler. [Cehennem bekçileri] ‘Elçileriniz size hakikatin bütün kanıtlarını getirmiş değiller miydi?’ diye soracaklar. O [ateştekililer, ‘Evet, öyleydi!’ diyecekler. [Ve cehennem bekçileri] ‘Madem öyle yalvarıp durun! Çünkü inkâr edenlerin yalvarması, avunmadan başka bir anlam taşımaz.’ diye cevap verecekler.*” (Esed, 2015, 1132-1133). Kur'an Yolu'nda ayete “*Ateşte bulunanlar, cehennemdeki görevlilere, ‘Rabbinize dua edin, hiç olmazsa bari bir gün olsun azabımızı hafifletsin!’ diye seslenirler. Görevliler, ‘Elçileriniz size açık kanıtlar getirmemiş miydi?’ diye sorarlar. Onlar da ‘Evet, getirmişti.’ dediler. O zaman görevliler, ‘Yalvarın durun şimdi; ama inkârcıların yalvarmaları boşunadır.’ derler.*” (Karaman vd., 2014, IV/664) manası verilmiştir.

Kur'an Mesajı'nda hazene-i cehennem, günahkârların öteki dünyada çekecekleri azabı gözetmekle yükümlü bulunan semavi güçler şeklinde açıklanmıştır. Yani muhtemelen günahkârların bilinçlerindeki gecikmiş bir uyanmanın mecâzi ifadesi olduğu beyan edilmiştir. Bu cevap, cehennem bekçilerinin mahkûm olan günahkârlar için aracılık yapmayı reddetmelerini ve onlara, sanki yapabiliyorsa bunu kendilerinin yapıp yalvarmaları için buraya alınmıştır. Ama bana öyle geliyor ki, burada günahkârların önceki batıl tapınma nesnelere ve düzmece değerlere adanmışlıklarına dolaylı yoldan bir ima yapılmıştır. Bu açıklamaya göre ayete “Allah’a ortak koşmuş olduğunuz bu hayali güçlere şimdi yalvarın ve size yardım edip edemeyeceklerini görün!” anlamı uygun görülmüştür. Bu yorum, dünya hayatında hakikati inkâr edenlerin yakarışlarında saklı bulunan avunmadan (dalal) söz eden bir sonraki cümleyle de desteklenmiştir Çünkü hesap gününde bütün bu avuntular sona erdirilmiştir. (Esed, 2015, 1132-1133). Kur'an Yolu'nda bu iki ayete bu anlama gelen bir açıklama yapılmamıştır.

Kur'an Mesajı'nda cehennem bekçileri olarak tercüme edilen sözcük, azabı gözetlemekle görevli semavi güçler olarak anlaşılmıştır. Buradan bir adım daha ileri gidilerek günahkârların bilinçlerindeki gecikmiş bir uyanışın mecâzi ifadesi olduğu bile dile getirilmiştir. (Esed, 2015, 1132-1133).

4. Cennette Melekler

Allah, müminleri karşılamak, onları hoş tutmak ve selamlamak için melekleri görevlendirmiştir. Bu açıdan imanın şartları arasında meleklerle imana da yer vermiştir. Bu bağlamda müminleri cennetin sınırlarında karşılayan ve ardından oranın diğer alanlarını gezdiren pek çok melek tayin edilmiştir. Kur'an, bazı anekdotlarla ve kısa değinilerle meleklerin bu durumundan bahsetmiştir. Araştırmanın bu kısmında sadece meleklerin cennetteki işlerine temas edilmiştir.

4.1. Melekler Müminlere Selam Verirler

Kur'an, gaybî varlıklardan olan meleklerin cennette bazı işlerle muvazzaf kılındıklarını beyan etmiştir. Müminlerin cennette yerleşmelerine yardım edecek ve onlara teşrifatçılık yapacak bu meleklerle hâzene melekleri denilmiştir. Bunlar, müminlerin cennete girecekleri sırada kapılarında durdukları, gelenlere selam verdikleri ve hoş sözlerle onları mesut ettikleri belirtilmiştir. Meleklerin her yönden gelen müminlere teşrifatçılık yaptıkları ve dünyada sıkıntıları aşarak sabırla cennete ulaşmaları hasebiyle onları tebrik ettikleri haber verilmiştir. Meleklerin müminleri karşılayacaklarını haber veren ayetin metnine Kur'an'da *جَنَّاثٌ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ* (13/23-24) şeklinde yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayetlere "(orada) onların, atalarından, eşlerinden ve çocuklarından doğru yolu tutan kimselerle birlikte gireceği, huzurla dolup taşan ebedi has bahçeler vardır ki, her kapısından melekler onların yanına varıp **'Size selam olsun! Çünkü siz, (iyilikte) sebat ettiniz!'** diyecekler! (Hal) böyleyse ahirette erişilecek olan bu mutlu son, ne hoş ve ne güzel!" (Esed, 2015, 595) anlamı uygun görülmüştür. Kur'an Yolu'nda ise ayetlere "...**Melekler de 'Sabretmenize karşılık elde ettiğiniz esenlik daim olsun! Dünya yurdunun sonu ne güzel oldu!'** diyerek her kapıdan onların yanına girerler." (Karaman vd., 2014, III/284) mealı verilmiştir. Taberî ise ayeti nitelikleri beyan edilen müminlerin yanına, her kapıdan meleklerin gelecekleri ve onlara selam verecekleri şeklinde tefsir etmiştir. Onların, dünya hayatında dik duran ve eziyetlere katlanan müminler için mutluluk dileklerini dile getirecekleri ifade edilmiştir. (Taberî, 2001, XIII/512).

Her iki müellif, ayetteki melâike ifadesine melekler manasını vermiştir. Bu açıdan iki tefsir arasında kıyası gerektirecek bir farklılık oluşmamıştır. Zira ikisi de ayete melekler manası vermiştir. Bu bağlamda ittifak etmişlerdir.

4.2. Melekler Müslümanların Yanına Gelirler

Kur'an, adn cennetine yerleştirilen müminlere, melekler tarafından bazı sürprizlerin hazırlandığını dillendirmiştir. Müminlerin cennete yerleştirilmeleri sırasında meleklerin, oraya açılan her kapıdan içeri girdikleri ve orayı hak eden müminleri karşıladıkları beyan edilmiştir. Müminlere yarenlik yapmaları için gerekli ortamın ve zeminin hazırlanmasına eşlik etmişlerdir. Gerçekten meleklerin müminlerin yanına geleceklerinden söz eden ayetin metnine Kur'an'da *[وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ]* (13/23-24) şeklinde yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayetin ilgili pasajına "...**her kapısından melekler onların yanına varıp 'Size selam olsun! Çünkü siz, (iyilikte) sebat ettiniz!'** diyecekler!..." (Esed, 2015, 595) mealini vermiştir. Kur'an Yolu'nda ayete "...**Melekler de 'Sabretmenize karşılık elde ettiğiniz esenlik daim olsun! Dünya yurdunun sonu ne güzel oldu!'** diyerek **her kapıdan onların yanına girerler.**" (Karaman vd., 2014, III/284) mealı verilmiştir. Taberî ise niteliklerinden söz edilen müminlerin yanına, her kapıdan meleklerin geldiğini ve onlara selam verdiklerini ifade etmiştir. (Taberî, 2001, XIII/512).

Gerek Kur'an Mesajı'nda gerek Kur'an Yolu'nda ayete melekler manası verilmiş ve burada ihtilaf değil ittifak edilmiştir. Kur'an'da cennetin kapılarının açık olduğu (38/50) ifade edilmiştir.

4.3. Melekler Cennete Girişte Muhafızlık Yaparlar

Kur'an, meleklerin cennetin kapılarında muhafızlık yaptıklarını ve orayı hak etmeyenlerin girmesine engel olduklarını haber vermiştir. Ayrıca cenneti hak eden müminlerin, hangisine gideceklerini ve nereye yerleşeceklerini de yine onların göstereceği haber verilmiştir. İlgili ayetin metnine Kur'an'da [حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ] (39/73) şeklinde yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayete "...oraya vardıklarında kapılarının ardına kadar açık olduğunu görecekler ve **muhafızlar onlara 'Selam size! Hoş geldiniz! İşte buyurun, içinde temelli kalacağınız bu [cennet] girin!'** diyecekler." (Esed, 2015, 1121) anlamını vermiştir. Kur'an Yolu'nda ise "...nihayet oraya vardıklarında cennetin kapıları açılmış olacak; **bekçileri onlara, 'Selam size! Hoş geldiniz! Ebedî olarak kalmak üzere buyurun girin cennete!'** diyecekler." (Karaman vd., 2014, IV/633) meali uygun görülmüştür.

Kur'an Yolu'nda cennet bekçileri olan meleklerin, orayı hak edenlere güzel sözler söyleyecekleri ve iltifatta bulunacakları bildirilmiştir. Bunların ardından cennete girenlerin, rablerine karşı minnetlerini dile getirecekleri ve mutluluk dolu sözleri söyleyecekleri dillendirilmiştir. Aslından bütün bunlar, bu dünyada yaşayanları imana ve takva çizgisinde bulunmaya, Allah'ın rızasına uygun işler yapmaya teşvik etmek için Kur'an'da belirtilmiştir." (Karaman vd., 2014, IV/634). Kur'an Mesajı'nda ayetin ilgili kısmında yer verilen meleklerle ilgili bir açıklama yapmamıştır. Bu bağlamda kıyaslama gerektiren duruma tesadüf edilememiştir.

4.4. Melekler Müminlerle Dost Olurlar

Kur'an, metafizik dünyaya ait meleklerin, insanların iyilerini desteklediklerinden söz etmiştir. Varlık felsefesinde bir yer tutan meleklerin, bir iman nesnesi olmaları, başka yararları olsa da insanlara yaptıkları iyiliklerle ve desteklerle açıklanmıştır. Gerçekten Kur'an, Allah'ı rab olarak tanıyan ve hayatı istikamet üzere yaşayanları duygusal ve sezgisel yollarla desteklediklerini haber vermiştir. Kur'an'da onların müminleri desteklediklerine temas eden ayete [إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ نَحْنُ أَوْلِيَاكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ] (41/30-32) şeklinde yer verilmiştir. Kur'an Mesajı'nda ayete "[Fakat] 'Rabbimiz Allah'tır!' diyen ve sebatla doğru yolu izleyenlere gelince, onların **üzerine sık sık melekler iner** [ve şöyle derler:] 'Korkmayın ve üzülmeyin, işte alın size vaad edilmiş olan cennet müjdesini! Biz bu dünya hayatında sizin dostunuzuz ve öteki dünyada [da dostunuz olacağız]: orada canınızın çektiği her şeye sahip olacak ve istediğiniz her şeye kavuşacaksınız, bağışlayıcı ve rahmet kaynağı olan Allah'tan bir karşılama [olarak]!'" (Esed, 2015, 1148) mealini vermiştir. Kur'an Yolu'nda ayete "Rabbimiz Allah'tır deyip de dosdoğru çizgide yaşayanlar, işte onların üzerine melekler şu müjdeyle inerler: Korkmayın, kederlenmeyin, size vaad olunan cennetle sevinin! 'Biz, dünya hayatında da ahirette de sizin dostunuzuz. Orada, çok bağışlayıcı, çok merhametli olan Allah'tan bir ikram olarak sizin için canınızın çektiği her şey bulunacak, yine orada umduğunuz her şeyi elde edeceksiniz.'" (Karaman vd., 2014, IV/706) manası uygun bulunmuştur. Kur'an Yolu'nda Allah'ı rab olarak tanıyan ve dosdoğru bir çizgide yaşayan insanların iyiliklerinin artırılmasında meleklerin yardım ettiği açıklaması yapılmıştır. Bu yolla ilahi inayetin melekler vasıtasıyla insanların üzerine inmesi süreklilik kazandığı haber verilmiştir. (Karaman vd., 2014, IV/707).

Bu ayette meleklerin müminleri desteklemesiyle ilgili başka bazı hususlara da temas edilmiştir. Meleklerin, inananların üzerine indiğinden söz edilmiştir. Bu, cennette karşılaşacakları yeni bir çevrede müminlerin korkuya kapılmamaları ve üzülmemeleri için yapılmıştır. Ayrıca melekler onlara, vaad edilen cennete girecekleri müjdesini vermiştir. Çünkü onlar, bu dünyada ve ahirette müminlerin gerçek dostları olduklarını beyan etmiştir. Allah'ın kendilerine vaat ettiği cennette onun misafirleri olacakları, canlarının çektiği her şeye erişebilecekleri ve istedikleri her şeyi de bulacakları müjdesini almışlardır.

4.5. Melekler, Dünyada Sabırlı Olmasından Dolayı Müminleri Överler

Kur'ân, cennetliklerin yanına farklı kapılardan meleklerin girdiklerinden söz etmiştir. Bu giriş sırasında cennette karşılaştıkları müminleri selamladıkları da haber verilmiştir. Fakat daha önemlisi melekler, dünyadayken sabırlı olan ve kötülükleri iyilikle saven ve iyilikleri daima işleyen müminleri erdikleri nimetler sebebiyle tebşir etmiştir. Meleklerin onlara bunu tebşir edeceğini açıklayan ayet, [جَنَّتْ عَدْنُ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ] [جَنَّتْ عَدْنُ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ] (13/23-24) şeklinde Kur'ân'da bildirilmiştir. Kur'ân Mesajı'nda ayete “(Orada) onların atalarından, eşlerinden ve çocuklarından doğru yolu tutan kimselerle birlikte gireceği, huzurla dolup taşan ebedî has bahçeler vardır ki, her kapısından melekler onların yanına varıp ‘Size selâm olsun! **Çünkü siz (iyilikte) sebat ettiniz!**’ [diyecekler]. (Hal) böyleyse, ahirette erişilecek olan bu mutlu son ne hoş ve ne güzel!” (Esed, 2015, 595) mealini vermiştir. Kur'ân Yolu'nda ayete “O güzel son, babalarından, eşlerinden ve çocuklarından lâıyk olanlarla birlikte girecekleri adn cennetleridir; melekler de ‘Sabretmenize karşılık elde ettiğiniz esenlik daim olsun! Dünya yurdunun sonu ne güzel oldu!’ diyerek her kapıdan onların yanına girerler.” (Karaman vd., 2014, III/284) manası verilmiştir.

Bu ayetlerde meleklerin cennetteki işleriyle alakalı pasaja gerek Kur'ân Mesajı'nda ve gerekse Kur'ân Yolu'nda sadra şifa veren tefsir yapılmamıştır. Genel bir yorumla ayetler açıklanmıştır. Bu bağlamda bir mukayeseyi gerektirecek bir unsur bulunmamıştır. Bunlara karşın Kur'ân'da dünyadaki olumsuzluklara sabretmeleri ve Allah'ı öncelemeleri hasebiyle ahirette meleklerin müminlere sözlü olarak hoş geldiklerini ifade eden bir söylem gerçekleştireceklerine yer verilmiştir.

4.6. Melekler, Ameli İyi Müminleri Hoş Karşılarlar

Kur'ân, arınmışlık halinde olan müminlerin dünyadan göçecekleri sırada meleklerin onları selamlayacaklarını ve cennete davet edeceklerini bildirmiştir. Bu, ahirete iman eden müslümanların çok bekledikleri bir durum olmuştur. Zira öbür dünyanın ilk basamağında meleklerin onlara bunları söylemesi, zaten inandıkları bir yaşamın gerçek olarak idrak etmelerini sağlamıştır. Gerçekten onların böyle bir seslenişe çok fazla muhtaç oldukları, görülmüştür. İşte Allah, bu ihtiyacı karşılamak adına melekleri vasıtasıyla müminleri tebşir etmek için yarışmışlardır. Kur'ân'da bu hususa [الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ] (16/32) ayetiyle temas edilmiştir. Kur'ân Mesajı'nda ayete “Onlar ki, bir arınmışlık hali içindeyken melekler, ‘Size selâm olsun, [hayattayken] yaptıklarınızdan ötürü girin cennete!’ diyerek canlarını alırlar.” (Esed, 2015, 647) manasını vermiştir. Kur'ân Yolu'nda ayete “Onlar, meleklerin, ‘Selâm size, yaptıklarınıza karşılık girin cennete!’ diyerek mutluluk içinde ruhlarını teslim alacağı kimselerdir.” manası verilmiştir. Kur'ân Yolu'nda meleklerin müminleri müjdelemelerinde, onların cennete girmelerinde ve ahiret yurdunun daha hayırlı olmasında amellerin rolüne dikkat çekilmiştir. (Karaman vd., 2014, III/3921-392).

4.7. Melekler Müminleri Onurlandırır

Kur'ân'da bir varlık düzeyi olan meleklerin, cennette bazı fonksiyonları icra edecekleri bildirilmiştir. Mesela Kur'ân'da yeniden dirilişin ardından sorgulanacakları alana giden müminleri, meleklerin onurlandıracağından bahsedilmiştir. Bu ayette cennetin kapılarında meleklerin müminleri karşılayacaklarına, Allah'ın kendilerine vaad ettiği ve söz verdiği günün artık geldiğini ifade edeceklerine temas edilmiştir. Gerçekten buna temas eden ayetin metnine [لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَرَاغُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ] (21/103) şeklinde Kur'ân'da yer verilmiştir. Kur'ân Mesajı'nda ayete “[Kıyamet gününün] uyandıracığı o benzeri olmayan büyük korku bile onları kaygılandırmayacak; çünkü melekler böylelerini ‘Size söz verilen (mutlu) gün, işte bu gündür!’ sözleriyle karşılayacaklar.” (Esed, 2015, 890) meali verilmiştir. Kur'ân Yolu'nda ise ayete “En büyük dehşet de onları tasalandırmaz. Melekler onları, ‘İşte size vaad edilmiş olan (mutlu)

günüdür.’ diyerek karşılar.” (Karaman vd., 2014, III/702) mealı uygun bulunmuştur. Taberî ise meleklerin onları tebrik ederek karşılayacağını ve bugünün Allah’ın vadettiği ahiret günü olduğunu söyleyeceklerini belirtmiştir. Allah’ın bu günde müminlere iyilik edeceği, bağışta bulunacağı ve dünyada çektikleri zorluklara karşı bol sevap takdim edeceği dile getirilmiştir. İbn Zeyd, bunun henüz müminlerin cennete girmesinden evvel olacağını söylemiştir. (Taberî, 2001, XVI/423). Cennetin muhafızı olarak kabul edilen bu meleğin, rıdvân olduğu hadislerde beyan edilmiştir. Kıyamet gününün doğuracağı büyük korkudan etkilenmeyecekleri de ayette açıklanmıştır.

Yararlı işlerle bu dünya hayatını geçirenleri, dehşetli günde meleklerin karşılayacakları ve Allah’ın vaad ettiği mutlu günün bugün olduğunu onlara deklare edecekleri şeklinde tefsir edilmiştir. Yine bir başka ayeti (41/32) dikkate alan müfessir, müminleri kıyamet gününde meleklerin istikbal edeceklerini, korkmamalarını söyleyeceklerini, tasalanmamaları gerektiğini ifade edeceklerini ve müjdelendikleri cennete sevinmelerini isteyeceklerini ifade etmiştir. (Karaman vd., 2014, III/703).

Kur’ân Mesajı’nda bu ayette belirtilen ve meleklerin gerçekleştireceği işlerle ilgili bir açıklama yapılmamıştır. Kur’ân Yolu’nda yapılan açıklama, melekler bağlamında ve soyut varlıklar olarak kabul edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Bu açıdan bir kıyaslama için gerekli diğer öge yer almamıştır. Zaten Kur’ân Mesajı’ndaki meal, meleklerin bir varlık kategorisi olarak görüldüğünün işareti sayılmıştır.

4.8. Melekler, Müminlere Sonsuzluk Müjdesini Verirler

Kur’ân, cennet muhafızlarının böyle bazı görevleri olduğundan söz etmiştir. Cennette görevli melekler, oraya giren müminleri hoş geldiniz diyerek karşılamış ve sonsuza kadar kalacakları cennete buyur etmiştir. Meleklerin cennet düzleminde gerçekleştirdikleri işlerden biri, bu ayette dile getirilmiştir. Buna göre oraya dâhil olan müminleri meleklerin sevgiyle istikbal edecekleri ve sonsuza değin ve ebedi olarak kalmak üzere cennete buyur edecekleri ayetle sabit olmuştur. Allah, bu önemli olaya kısmen Kur’ân’da temas etmiştir. Ahiret hayatına varıldığında bunu duyanların şaşmayacağı veya afallamamaları gerektiği bu ayetle hatırlatılmıştır. Gerçekten Allah, bu hususu [وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ] (39/73) ayetiyle dillendirmiştir. Kur’ân Mesajı’nda ayete “*Rablerine karşı sorumluluk bilinci duyanlar da bölük bölük cennete gönderileceklerdir; oraya vardıklarında kapılarının ardına kadar açık olduğunu görecekler ve muhafızlar onlara ‘Selâm size! Hoş geldiniz! İşte buyurun, içinde temelli kalacağınız bu [cennete] girin!’ diyecekler.*” (Esed, 2015, 1121) mealini vermiştir. Kur’ân Yolu’nda ayete “*Rablerine karşı gelmekten sakınanlar da gruplar halinde cennete sevk edilecek; bekçileri onlara ‘Selâm size! Hoş geldiniz! Ebedî olarak kalmak üzere buyurun girin cennete!’ diyecekler.*” (Kur’ân Yolu ve Diğ., 2014, IV/633) gibi bir mana verilmiştir.

Kur’ân Mesajı’nda ayete herhangi bir tefsir yapılmamıştır. Kur’ân Yolu’nda ayet, oldukça başarılı bir şekilde açıklanmıştır. Cennet bekçileri, oraya gelenlere söyleyecekleri güzel sözler ve iltifatlar ile aslında dünyada halen yaşayanları imana ve takvaya davet etmiştir. Ayrıca onlar, rablerine karşı minnetlerini dile getirdikleri mutluluk dolu sözlerle, gerçekte bu evrende elân hayat sürenleri inanmaya, takva çizgisinde bulunmaya ve Allah’ın rızasına uygun işler yapmaya teşvik etmiştir.

Kur’ân Mesajı’nda ayetin meleklerle ilgili pasajına bir açıklama yapılmamıştır. Yine o, cennet görevlileri olan muhafızları, aynen olduğu gibi gerçek manasıyla ele almıştır. Kur’ân Mesajı’nda bu ayetlerle ilgili olarak duyular üstü âleme ait melekler için, diğer bazı ayetlerde verdiği anlamlar tekrar edilmemiştir. Yani melekleri ontolojik bir varlık olarak görmüştür. Kur’ân Yolu’nda ayete verilen meal ve yapılan tevillerde melekler, ontolojik bir varlık olarak telakki

edilmiştir. Bu bağlamda bu tefsirlerde hem meal hem de tevillerde ittifakla meleklerin varlığı kabul edilmiştir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışmada melekler, kıyamet, cehennem ve cennet görevleri bağlamında incelenmiştir. Meleklerin bu alanlarla ilgili işleri, varlıkları ve ilgili diğer hususları, Kur'an Mesajı ve Kur'an Yolu tefsirlerinden karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma her iki tefsirin, meal ve tefsiri açıklamaları bağlamında irdelenmiştir. Bu bağlamda şu neticelere varılmıştır. Kur'an Mesajı'nda parantez içinde olarak ayete yapılan tefsirde melekler tabiat güçleri olarak görülmüş ve söyledikleri mecazî sözlerin, cansız varlıkların Allah'ı tesbih ettiği veya yücelttiği gerçeğine temas eden birçok ayetle uyumlu olduğunu beyan etmiştir. Melekler, fizik ötesi varlıklar olarak imanın bir nesnesi yapılmıştır. İmanın ikinci şartının meleklerle iman olduğu gelenekte yer almıştır. Bu varlıkların kıyamet vaktinden itibaren yeniden diriliş anına kadar gerçekleşecek olaylarda bazı görevler ifa etmeleri kâinat tasarımına yerleştirilmiştir. Bunlara Kur'an'da da temas edilmiştir.

Kıyamet gününde meleklerin Allah'ın arşını taşımakla görevlendirildiğini bildiren ayet, Kur'an Mesajı'nda mecazî olarak Allah'ın egemenlik tahtı olduğu ve melekler, Allah'ın kudret tahtının bilgisini içinde taşıyanlar anlamında alındığı tespit edilmiştir. Bu karşın Kur'an Yolu'nda bunların melekler olduğu dillendirilmiştir. Kıyamet gününde Allah'ın arşını sekiz meleğin taşıyacağını ifade eden ayet, Kur'an Mesajı'nda Allah'ın sekiz sıfatı veya sekiz yaratma aşaması olabileceği vurgulanmış ve taşınması mecaza hamledilmiştir. Oysa Kur'an Yolu'nda ayete sekiz melek manası verilmiş ve tefsirde bu durum aynen sürdürülmüştür.

Kıyamette meleklerin göğün etrafında olacağını bildiren ayet, Kur'an Mesajı'nda hakiki anlamıyla aynen gösterilmiştir. Yine meleklerin şefaate edeceği veya aracılık yapacağına temas eden ayet, her iki tefsirde meleklerin ontolojik varlıkları kabul edilerek ve bu minvalde açıklanarak tefsir edilmiştir. İsrail'in kıyametteki kozmik çöküşü başlatmak için sûr borusunu çalacağı anlatılan ayet, Kur'an Mesajı'nda açıklanmamış, melekler, melek diye tanımlanan güçler şeklinde manalandırılmıştır. Kıyamette meleklerin sâik ve şahit olarak görev yapacaklarını haber veren ayet, Kur'an Mesajı'nda her insanın iç dürtüleri ve vicdanı olarak anlaşılmıştır. Oysa Kur'an Yolu'nda bunlar, iki melek olarak anlaşılmıştır. Kıyamet gününde meleklerin kıyamda duracaklarını belirten ayetteki rûh, Kur'an Mesajı'nda bütün insanların ruhu, buna karşın Kur'an Yolu'nda Cebrail olarak değerlendirilmiştir.

Cehennemde görevli on dokuz meleğin bulunduğunu ifade eden ayet, Kur'an Mesajı'nda güç olarak anlaşılmıştır. Yani insanda sürekli olan ve ondan hiç ayrılmayan bilinçli algılama ve kavramsal düşünme yetenekleri olarak tefsir edilmiştir. Kur'an Yolu'nda ise görevli melek olarak değerlendirilmiştir. Yine cehennem görevlilerinin meleklerden oluşturulduğunu beyan eden ayete, Kur'an Mesajı'nda melekî güçler olarak açıklanmıştır. Buna karşılık Kur'an Yolu'nda mecaza hamledilmemiş ve hakikati üzere tefsir edilmiştir. Yine cehennemde görevli zebanilerin olduğunu ifade eden ayet, Kur'an Mesajı'nda semavî azap güçleri olarak tefsir edilmesine karşın, Kur'an Yolu'nda hakiki manasında açıklanmıştır. Yine cehennemin baş görevlisi olarak belirtilen ve adı Malik olarak beyan edilen melek, Kur'an Mesajı'nda melek adı verilmeden cehennemi idare eden melek Kur'an Yolu'nda hakiki manasıyla ve gerçek bir varlık düzeyi olarak anlaşılmıştır. Cehennemin kapılarındaki görevli melekler ve oraya yönlendirenleri sorgulayan bekçilerden söz eden ayet, Kur'an Mesajı'nda ve Kur'an Yolu'nda ontolojik varlıklar olarak görülmüş ve öylece tefsir edilmiştir. Cehennemde görevli meleklerin katı ve sert olduklarını anlatan ayet, Kur'an Mesajı'nda azabı gözetmekle görevli semavi güçler şeklinde anlaşılmış ve sakar ifadesinin de cehenneme verilen yedi mecazî addan biri olduğu beyan edilmiştir. Oysa Kur'an Yolu'nda hakiki manasıyla meallendirilmiş ve tefsir edilmiştir.

Kur'ân'da meleklerin cennette bazı görevlere tayin edildiklerinden bahsedilmiştir. Bu bağlamda meleklerin müminlere selam vereceğinden bahseden ayet, Kur'ân Mesajı'nda ve Kur'ân Yolu'nda hakiki anlamıyla tefsir edilmiştir. Yine cennette meleklerin müminlerin yanına geleceğini bildiren ayet, ittifakla hakikat manasında meali verilmiş ve tefsiri yapılmıştır. Meleklerin cennetin girişinde muhafızlık yapacaklarını ve müminlere dost olacaklarını beyan eden ayetler, Kur'ân Mesajı'nda açıklanmamış, Kur'ân Yolu'nda ise gerçek bir varlık düzeyi olan melekler ile tefsir edilmiştir. Sabırlarından ötürü meleklerin müminleri öveceğinden söz eden ayet, her iki eserde de genel manada bir açıklamayla yetinilmiştir. Meleklerin müminleri cennette hoş karşılayacakları ve onurlandıracaklarına dair ayetler, Kur'ân Mesajı'nda detaylı olarak açıklanmamış, buna karşın Kur'ân Yolu'nda ontolojik olarak kabul edilerek tefsiri yapılmıştır. Aslında Kur'ân Mesajı'nda cennet ve cehenneme dair tasvirlerin, teşbih yoluyla benzetme olduğu söylenmiştir. Yine bu eserde kovulan İblis'in melek olduğu ifade edilmiştir. Bu çalışmada batını tevil anlayışının, kıyamet, cennet ve cehennemde görevli meleklerle ilgili ayetlere de uyarlandığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Alper, Hülya, (2008), “Rûhulemîn”, DİA, XXXV/216, İstanbul: TDV Yayınları.
- Bebek, Adil, (2009), “Sûr”, DİA, XXX/533-534, İstanbul: TDV Yayınları.
- Cebeci, Lütfullah, (2001). “İsrâfîl”, DİA, XXIII/180-181, İstanbul: TDV Yayınları.
- Erbaş, Ali, (1996). *Melek Düşüncesinin Farklı Dinlerdeki Tezahürleri*, Sayı: 1, Sakarya ÜİFD.
- Esed, Muhammed, (1999). *Kur'ân Mesajı / Meal-Tefsir*, Çev. C. Koçtak-A. Ertürk, c.I-III, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Esed, Muhammed, (2015). *Kur'ân Mesajı / Meal-Tefsir*, Çev. C. Koçtak-A. Ertürk, 9.bsk, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Karaman, H. ve Diğ., (2014). *Kur'ân Yolu*, 5.bsk, Ankara: DİB Yayınları.
- Kayhan, Mustafa & Aytekin, Ayşe, (2019). İnsanla İlişkileri Bağlamında Meleklerle İlgili Ayetlerin Kur'ân Yolu ve Esed Tefsirinden Mukayesesi, Editör: Mehmet Ali Yıldırım, Birinci Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi (USBK-I, 14-16 Mart 2019, Bildiriler Kitabı), Kilis: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası.
- Keskin, Hasan, (2002). *Kur'ân'da Meleklerin Hz. Âdem'e Secdesinin Yorumu*, Cilt: 7, Sayı: 2, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Kılavuz, Saim, (1991). “Azrâîl”, DİA, IV/350-351, İstanbul: TDV Yayınları.
- Kurtubî, Muhammed, (2003). *Câmi' li Ahkâmî'l-Kur'ân*, I-XX, Mısır: Dâru'l-Kitâbî'l-Mısriyye.
- Müslim, b. Haccâc, (1991). *Sahih-i Müslim*, Tah. Muhammed Fuad Abdülbâkî, c. I-V, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs'l-Arabî.
- Özsoy-Güler, Ömer-İlhami, (2015). *Konularına Göre Kur'ân*, 18.bsk, Ankara: Fecr Yayınları.
- Özbek, Durmuş, (1990). *Bugünkü Semavi ve İlâhi Kitaplarda Melekler ve Özellikleri*, Konya: Selçuk ÜİFD, Sayı: 3.
- Özervarlı, M. Sait, (2004). “İslam İnancında Melek”, DİA, XXIX/40-42, İstanbul: TDV Yayınları.
- Öztürk, Mustafa, (2003). *Muhammed Esed'in Meal-Tefsir'inde Bâtınî Te'vil Olgusu*, İslâmî Araştırmalar Dergisi, Cilt: 16, Sayı: I, Yıl: 2003.

- Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, (1981). *Mefâtîhu'l-Gayb*, I-XXXII, 1.bsk, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Süyûtî, Celaleddin, (1985). *Habâik fî Ahbâri'l-Melâik*, Tah. Muhammed Zağlûl, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmî.
- Şinkîtî, M. (2004). *Edvâü'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*, I-X, Kahire: Dâru Âlemi'l-Fevâid.
- Taberî, Muhammed, (2001). *Câmiu'l-Beyân An Tevili Âyi'l-Kur'ân*, Tah. Abdussened, Hasen Yamame, 1.bsk, I-XXIV, Kahire: Daru'l-Hicr.
- Topaloğlu, Bekir, (2012). “Kıyâmet”, DİA, XXII/516-520, Ankara: TDV Yayınları.
- (2011). “Tekvîr Suresi”, DİA, XL/390-391, İstanbul: TDV Yayınları.
- Yavuz, Ünal, (1993). “Cebrâil”, DİA, VII/202-204, İstanbul: TDV Yayınları.
- Yavuz, Y. Şevki. (1991). “Arş”, DİA; III/406-409, İstanbul: TDV Yayınları.
- (2000). “İlham”, DİA, XXII/98-100, İstanbul: TDV Yayınları.
- (2013). “Zebâni”, DİA, XLIV/164, İstanbul: TDV Yayınları.
- Yeşilyurt, Temel, (2018). “*Kur'ân'da Cin, Melek, Şeytan*”, Kastamonu Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi, 2/1, ss. 9-21.